

«Σχολή Κοινωνικών Επιστημών»

«Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών»

Δημόσια Διοίκηση και Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση

Διπλωματική Εργασία

«Η Αποχή από την εκλογική διαδικασία»

«Βάσсос Γεώργιος»

Επιβλέπων καθηγητής Χρήστος Λίβας

Πάτρα, Ιούλιος 2026

Υπεύθυνη Δήλωση

Δηλώνω υπεύθυνα ότι είμαι ο συγγραφέας της παρούσας μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας και ότι κάθε μορφή βοήθειας ή υποστήριξης που έλαβα για την εκπόνησή της, έχει πλήρως αναγνωριστεί και αναφέρεται ρητά στο κείμενο της εργασίας.

Επιπλέον βεβαιώνω ότι έχουν αναφερθεί με ακρίβεια όλες οι πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή αποσπασμάτων, είτε αυτά παρατίθενται αυτούσια είτε έχουν αποδοθεί παραφρασμένα, σύμφωνα με τους κανόνες ακαδημαϊκής δεοντολογίας και επιστημονικής τεκμηρίωσης.

Τέλος, δηλώνω ότι η παρούσα διπλωματική εργασία εκπονήθηκε αποκλειστικά από εμένα, ειδικά για την κάλυψη των απαιτήσεων του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Δημόσια Διοίκηση και Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση» της Σχολής Κοινωνικών Επιστημών, του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου (ΕΑΠ) και δεν έχει υποβληθεί, εν όλω ή εν μέρει για την απόκτηση άλλου ακαδημαϊκού τίτλου σπουδών.

Αφιέρωση

*Η παρούσα μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία αφιερώνεται
στη νονά μου Λουντμίλα και στη σύντροφό μου Νατάσα
για τη βοήθεια, τη στήριξη και την υπομονή αλλά και αδιάλειπτη αγάπη
καθ' όλη τη διάρκεια αυτού του μεταπτυχιακού προγράμματος.*

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να εκφράσω τις ειλικρινείς ευχαριστίες προς τον επιβλέποντα καθηγητή Χρήστο Λίβα, για την εξαιρετική καθοδήγηση και την συνεχή εμπιστοσύνη που έδειξε προς το πρόσωπό μου σε όλη τη διάρκεια εκπόνησης της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

Η συμβουλή του υπήρξε καθοριστική σε όλα τα στάδια από την διαμόρφωση της αρχικής ιδέας έως και την ολοκλήρωσή της καθώς μου προσέφερε όχι μόνο γνώσεις αλλά και πολλά εφόδια για κριτική σκέψη. Η διαθεσιμότητα και η συνεχόμενη παρότρυνσή του με βοήθησαν ώστε να ξεπεράσω όλες τις δυσκολίες που παρουσιάστηκαν.

Παράλληλα, ευχαριστώ θερμά τα κοντινά μου πρόσωπα τα οποία στάθηκαν δίπλα μου, δείχνοντας μου απεριόριστη στήριξη και εμπιστοσύνη τονίζοντας την ικανότητά μου να φέρω εις πέρας οποιοδήποτε στόχο έχει τεθεί.

Περίληψη

Η παρούσα μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία εξετάζει το φαινόμενο της αποχής από την εκλογική διαδικασία στην Ελλάδα κατά την εικοσαετία 2004-2024, εστιάζοντας παράλληλα στον ρόλο που μπορεί να διαδραματίσει ο ψηφιακός μετασχηματισμός και η ηλεκτρονική διακυβέρνηση. Με βάση τη μεθοδολογία, η εργασία προσεγγίζει το φαινόμενο πολυδιάστατα διακρίνοντας την αποχή σε ενεργητική και παθητική. Η ανάλυση στηρίζεται σε τρία επίπεδα α) στο μικρό επίπεδο, εξετάζοντας την μείωση της εξωτερικής πολιτικής αποτελεσματικότητας, β) στο μέσο επίπεδο, αναλύοντας τις κοινωνικές και δημογραφικές μεταβολές (μόρφωση, ηλικία, εισόδημα) και γ) στο μακρό επίπεδο εστιάζοντας στα θεσμικά εμπόδια και την εκλογική κόπωση.

Τα αποτελέσματα της μελέτης δείχνουν ότι η αποχή στην Ελλάδα έχει μετατραπεί σε δομική που εμπεριέχει την πράξη αποδοκιμασίας με αποκορύφωμα την περίοδο του 2023 και 2024 με τα ιστορικά χαμηλά ποσοστά συμμετοχής. Παράλληλα υπάρχει η διαπίστωση πως τα ψηφιακά εργαλεία και οι πλατφόρμες εκσυγχρονισμού των διαδικασιών της επιστολικής ψήφου, μπορούν να μειώσουν το οικονομικό και γνωστικό κόστος για τον πολίτη. Ωστόσο η εισαγωγή τους περιλαμβάνει και προκλήσεις όπως το ψηφιακό χάσμα και οι κυβερνοεπιθέσεις. Η εργασία καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η ηλεκτρονική διακυβέρνηση αποτελεί σημαντικό βοηθό στην εκλογική συμμετοχή αλλά η ουσιαστική αντιμετώπιση της αποχής απαιτεί την αποκατάσταση της σχέσης εμπιστοσύνης των πολιτών με το κράτος.

Λέξεις-κλειδιά: Πολιτική Συμμετοχή, Πολιτική Αποτελεσματικότητα, Γνωστικό Κόστος, Ψηφιακό Χάσμα, Εκλογική αποχή, Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση, Ελλάδα 2004-2024.

Abstract

This postgraduate master's thesis examines the phenomenon of voter turnout decline and election abstention in Greece during the twenty-year period 2004–2024, while simultaneously focusing on the role that digital transformation and e-government can play. Based on the methodology, the thesis approaches the phenomenon multidimensionally, distinguishing between active and passive abstention. The analysis relies on three levels: a) at the micro-level, examining the decline in external political efficacy, b) at the meso-level, analyzing social and demographic changes (education, age, income), and c) at the macro-level, focusing on institutional barriers and electoral fatigue.

The findings of the study indicate that electoral abstention in Greece has evolved into a structural phenomenon that embodies an act of disapproval towards the political system, culminating in the 2023 and 2024 electoral periods with historically low participation rates. At the same time, it is noted that digital tools and platforms modernizing postal voting procedures can significantly reduce the economic and cognitive costs for citizens. However, their implementation also entails challenges, such as the digital divide and cybersecurity threats. The thesis concludes that e-government serves as an important facilitator for electoral participation, but fundamentally addressing abstention requires restoring the relationship of trust between citizens and the state.

Keywords: Political Participation, Political Efficacy, Cognitive Cost, Digital Divide, Electoral Abstention, E-Government, Greece 2004-2024.

Περιεχόμενα

.....	1
Περίληψη	5
Abstract.....	6
Εισαγωγή.....	10
Κεφάλαιο 1. Αποχή	12
1.1 Ορισμός της αποχής.....	12
1.2 Η αποχή στην Ελλάδα	13
Κεφάλαιο 2 Μίκρο Επίπεδο.....	17
2.1 Πολιτική αποτελεσματικότητα	17
2.2 Γνωστικό κόστος	18
2.3 Ψυχολογική ταύτιση με το κόμμα.....	19
Κεφάλαιο 3 Μέσο επίπεδο	19
3.1 Κοινωνικό περιβάλλον και κεφάλαιο	19
3.2 Ηλικία και μορφωτικό επίπεδο	23
3.3 Κοινωνική πίεση.....	24
Κεφάλαιο 4. Μάκρο επίπεδο.....	25
4.1 Εκλογικό σύστημα.....	25
4.2 Το δίλημμα της κυβερνησιμότητας και η επιρροή στην αποχή.....	26
4.3 Συχνότητα των εκλογών.....	27
4.4 Θεσμικά εμπόδια	28
Κεφάλαιο 5. Χάρτης ερευνητικών ερωτημάτων	29
5.1 Πως η εσωτερική αντίληψη του ατόμου επηρεάζει την αποχή.....	29
5.2 Ο ρόλος της πολιτικής αποτελεσματικότητας.....	30
5.3 Η πολιτική αποτελεσματικότητα στην Ελλάδα.....	31
5.4 Η επίδραση του γνωστικού κόστους ως αποτρεπτικός παράγοντας.....	33
5.5 Ψυχολογική αποξένωση και πολιτική απάθεια	34
Κεφάλαιο 6. Η κατανομή των ερευνητικών ερωτημάτων.....	35

6.1 Κοινωνικό προφίλ και υψηλά ποσοστά αποχής.....	35
6.2 Ο ρόλος της ηλικίας και της μόρφωσης στην εκλογική αποχή	36
6.3 Η επίδραση του κοινωνικού κεφαλαίου	38
6.4 Διασυνδεδετικό και συνεκτικό κοινωνικό κεφάλαιο	39
6.5 Η επίδραση του εισοδήματος στην ψήφο.....	41
Κεφάλαιο 7 Οι άξονες των ερευνητικών ερωτημάτων	42
7.1 Οι κανόνες του παιχνιδιού και το πολιτικό κλίμα στην αποχή.	42
7.2 Πως το εκλογικό σύστημα επηρεάζει την αποχή	43
7.3 Η επίδραση της πολιτικής πόλωσης στην εκλογική συμπεριφορά.....	45
7.4 Η εκλογική κόπωση από τις συνεχόμενες αναμετρήσεις.....	46
Κεφάλαιο 8 Ηλεκτρονική διακυβέρνηση και εκλογική διαδικασία	48
8.1 Εισαγωγή.....	48
8.2 Μείωση του κόστους συμμετοχής μέσω των ΤΠΕ	48
8.3 Προκλήσεις, περιορισμοί και το εκλογικό χάσμα στην ηλεκτρονική διακυβέρνηση	50
8.4 Ψηφιακά εργαλεία, γνωστικό κόστος και σύγχρονες προκλήσεις.....	52
8.5 Τα ψηφιακά εργαλεία στο μέλλον	53
9.Σχολιασμός και συμπεράσματα	57
Αναφορές.....	60

Κατάλογος πινάκων

.....	
Πίνακας 1 Περίοδος 2015	14
Πίνακας 2 Η εξέλιξη της αποχής	15
Πίνακας 3 Αναμετρήσεις 2023.....	21
Πίνακας 4 Επίπεδο αποτελεσματικότητας	33
Πίνακας 5 Παράγοντες αποχής.....	38
Πίνακας 6 Εκλογικό σύστημα	45
Πίνακας 7 Συγγραφείς και μελέτες.....	55

Κατάλογος γραφημάτων

.....	
Γράφημα 1 Διαχρονική εξέλιξη των ποσοστών συμμετοχής και αποχής στις εθνικές εκλογικές αναμετρήσεις στην Ελλάδα (2004-2023)	16
Γράφημα 2 Η επίδραση της σταδιακής κατάργησης της κομματικής ταύτισης στην εκλογική αποχή ως μορφή διαμαρτυρίας.....	22
Γράφημα 3 Σχηματική αναπαράσταση των συνιστωσών και των δικτύων του Κοινωνικού Κεφαλαίου (Social Capital).....	41

Εισαγωγή

Η αποχή από την εκλογική διαδικασία αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα ζητήματα που απασχολούν τα σύγχρονα δημοκρατικά πολιτεύματα. Ξεκινώντας από παλιότερες εποχές η διασφάλιση της καθολικής ψηφοφορίας για όλους ήταν αποτέλεσμα σκληρής προσπάθειας και αγώνων που κράτησαν χρόνια προκειμένου να κατοχυρωθεί η ελευθερία και η ισότητα. Ωστόσο όπως παρατηρείται στις σύγχρονες κοινωνίες, οι πολίτες ολοένα και περισσότερο επιλέγουν να απομακρυνθούν και εν τέλει να απουσιάσουν από την εκλογική διαδικασία, απαξιώνοντας το δικαίωμα στην ψήφο.

Σίγουρα το φαινόμενο είναι πολυδιάστατο και δεν οφείλεται σε μία και μοναδική αιτία αλλά σε ένα σύνολο καταστάσεων που οδηγούν στην απόφαση για αποχή από την εκλογική διαδικασία. Οι λόγοι προέρχονται από ένα κράμα απογοήτευσης, ψυχολογίας και σκέψης ότι οι αποφάσεις που λαμβάνονται από τα κέντρα λήψης αποφάσεων είναι ικανές να βελτιώσουν τη ζωή των πολιτών. Η πεποίθηση ότι η ψήφος δεν φέρνει κανένα ουσιαστικό αντίκρισμα και καμία αλλαγή στην καθημερινότητα, αυξάνεται με το πέρασμα των ετών με αποτέλεσμα τα ποσοστά αποχής να είναι ολοένα και μεγαλύτερα στις εκλογικές διαδικασίες.

Ο κεντρικός σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να ερμηνεύσει και να αναλύσει τις αιτίες της εκλογικής αποχής στην Ελλάδα την τελευταία εικοσαετία(2004-2024) ενώ παράλληλα να εξετάσει πως ο ψηφιακός μετασχηματισμός μπορεί να λειτουργήσει ως μοχλός ανάσχεσης της κατάστασης. Προκειμένου να επιτευχθεί αυτός ο σκοπός η μελέτη δίνει βάση σε εννοιολογικούς στόχους.

Αρχικά ο ορισμός της πολιτικής αποχής και η διάκριση σε παθητική(πρακτικά εμπόδια, πολιτική αδιαφορία) και ενεργητική(συνειδητή αποδοκιμασία του συστήματος). Στη συνέχεια η πολυεπίπεδη ανάλυση παραγόντων σε τρία διακριτά επίπεδα ανάλυσης. Το μικρό επίπεδο (γνωστικό κόστος, ψυχολογικοί παράγοντες), το μέσο επίπεδο (κοινωνικό εισόδημα, κεφάλαιο, επίπεδο μόρφωσης) και το μεγάλο επίπεδο (θεσμικό επίπεδο, συχνότητα εκλογών και κόπωση από τις συνεχόμενες αναμετρήσεις).

Στη συνέχεια θα αξιολογηθεί ο ρόλος των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών όπως και των σύγχρονων εργαλείων (επιστολική ψήφος, gov.gr) και στο κατά πόσο μπορούν να μειώσουν το φαινόμενο της αποχής. Τέλος ο συνδυασμός των δεδομένων για την παρουσίαση εφαρμόσιμων προτάσεων με σκοπό την ενίσχυση της εκλογικής συμμετοχής. Για την εκπόνηση της παρούσας διπλωματικής εργασίας χρησιμοποιείται η μεθοδολογία της βιβλιογραφικής ανασκόπησης και της μετέπειτα ανάλυσης δεδομένων. Καθώς πρόκειται για μία βιβλιογραφική εργασία η έρευνα στηρίζεται στην αξιολόγηση θεωρητικών μοντέλων και ερευνών από την ελληνική και ξένη βιβλιογραφία.

Παράλληλα η θεωρητική ανάλυση πλαισιώνεται και από χρήση ποσοτικών δεδομένων αλλά και στοιχείων του Υπουργείου Εσωτερικών για τις εκλογικές αναμετρήσεις και το ποσοστό αποχής από τις εκλογές για την περίοδο από το 2004 ως και σήμερα. Η μεθοδολογία αυτή επιτρέπει την εξαγωγή συμπερασμάτων μέσα από την έρευνα διαφορετικών περιόδων της ελληνικής πολιτικής σκηνής.

Κεφάλαιο 1. Αποχή

1.1 Ορισμός της αποχής

Στην βιβλιογραφία η αποχή από την εκλογική διαδικασία δεν ορίζεται ως μία έννοια συγκεκριμένη αλλά αντίθετα ξεχωρίζει ανάλογα με την πρόθεση και τα κίνητρα των ψηφοφόρων. Προσπαθώντας να κατανοήσουμε τον όρο μπορούμε να κάνουμε την διάκριση σε παθητική και σε ενεργητική ή διαμαρτυρόμενη αποχή¹. Η παθητική αποχή ταυτίζεται με την έννοια της πολιτικής αδιαφορίας όπου οι πολίτες επιλέγουν να μην προσέλθουν στις κάλπες δείχνοντας μία έλλειψη ενδιαφέροντος για τα κοινά. Σε αυτή την κατηγορία περιλαμβάνεται η έλλειψη σωστής πληροφόρησης για τους συμμετέχοντες στις εκλογές αλλά και το τι εκπροσωπεί η κάθε παράταξη. Επίσης εδώ μπορούμε να τοποθετήσουμε το κόστος της μετακίνησης του κάθε ψηφοφόρου στην

¹ Pattie, C., & Johnston, R. (1998). *Voters as candidates: Voter turnout and the election of the 1997 UK general election*.

ιδιαίτερη πατρίδα του μαζί με την έλλειψη ελεύθερου χρόνου που είναι κάτι σύνηθες στην σύγχρονη εποχή που διανύουμε.

Εκτός από την παθητική, έχουμε και την ενεργητική αποχή που ουσιαστικά αποτελεί μία συνειδητή πράξη αποδοκιμασίας του υπάρχοντος πολιτικού συστήματος. Οι ψηφοφόροι επιλέγουν σκόπιμα να απέχουν από την εκλογική διαδικασία εκφράζοντας την απογοήτευσή τους από τα πεπραγμένα των πολιτικών κομμάτων, των ανθρώπων που τα απαρτίζουν και γενικά την απάθειά τους ως προς τους θεσμούς. Οι αιτίες που οδηγούν σε αυτή την στάση είναι η έλλειψη εμπιστοσύνης ως προς το πολιτικό σύστημα και η πεποίθηση πως η προσέλευση στις κάλπες δεν θα προσφέρει κάτι το διαφορετικό αλλά ούτε και θα διαφοροποιήσει την υπάρχουσα διαμορφωμένη κατάσταση. Έτσι το κύριο πρόβλημα δεν είναι μόνο η διαδικασία της ψηφοφορίας αλλά και το αποτέλεσμα που θα προκύψει από αυτήν.

1.2 Η αποχή στην Ελλάδα

Η κατάσταση στην Ελλάδα τα τελευταία είκοσι χρόνια δείχνει μία μετάβαση από την συμμετοχή στην εκλογική διαδικασία προς την γενικευμένη αποχή. Με βάση αυτό μπορούμε να αναφέρουμε ότι το φαινόμενο δεν προέκυψε ξαφνικά αλλά δημιουργήθηκε και γαλουχήθηκε από συγκεκριμένες καταστάσεις που συνέβησαν όλα αυτά τα χρόνια. Λαμβάνοντας υπ' όψιν τα δεδομένα μπορούμε να χωρίσουμε το φαινόμενο της αποχής σε τρεις περιόδους. Συγκεκριμένα η πρώτη αφορά την περίοδο της ύστερης μεταπολίτευσης από το 2004 έως το 2009 όπου τα ποσοστά αρχικά άγγιζαν το 76,5% και στη συνέχεια το 2009 έπεσαν στο 70,9% συνέπεια του κορεσμού από τον πολιτική κατάσταση αλλά και της οικονομικής κρίσης που επηρέασε σε τεράστιο βαθμό την χώρα.

Η δεύτερη φάση αφορά την περίοδο της υπογραφής των μνημονίων για την χώρα. Στις εκλογές του 2012 δεν παρατηρήθηκε μεγάλη πτώση της συμμετοχής στην διαδικασία λόγω του ότι οι πολίτες αντέδρασαν στον παραδοσιακό δίπολο των μεγάλων κομμάτων και εξέλεξε ένα νέο κόμμα ενάντια στον παραδοσιακό δικομματισμό. Ωστόσο το 2015 ²παρουσιάζεται η πρώτη βαθιά τομή

² «(Βλ. Rori, 2016)», 2015 οι ιστορικές εκλογές στην Ελλάδα.

στην εκλογική συμμετοχή μετά την υπογραφή του τρίτου μνημονίου και την εφαρμογή του Δημοψηφίσματος. Η εκλογική παρουσία κατέρρευσε σε ποσοστό του 56,1% καθώς ένα μεγάλο κομμάτι των ψηφοφόρων απογοητεύτηκε από τις αποφάσεις της κυβέρνησης.

Στην περίοδο αυτή ιδιαίτερης αναφοράς χρήζει το Δημοψήφισμα του Ιουλίου 2015 παρόλο που η παρουσία στις κάλπες είχε ικανοποιητικά ποσοστά και έφτασε το 62,5%. Η διαχείριση της επόμενης μέρας του Δημοψηφίσματος προκάλεσε ανακατατάξεις στην εκλογική συμπεριφορά, με αποτέλεσμα να θεωρηθεί ως σημείο καμπής για την ενίσχυση των ποσοστών της αποχής. Στις εκλογές του Σεπτεμβρίου 2015 έγινε ορατή μία στροφή προς την ενεργητική αποχή η οποία ερμηνεύεται ως μία δυσaréσκεια των πολιτών και έλλειψη εμπιστοσύνης στο πολιτικό σύστημα.

Πίνακας 1 Περίοδος 2015

Εκλογική Διαδικασία	Ποσοστό Συμμετοχής	Ποσοστό αποχής	Παρατηρήσεις
Δημοψήφισμα (Ιούλιος 2015)	62,50%	37,50%	Υψηλή πόλωση και προσωρινή κινητοποίηση
Βουλευτικές εκλογές (Σεπτέμβριος 2015)	56,10%	43,90%	Το πρώτο μεγάλο δείγμα αποχής

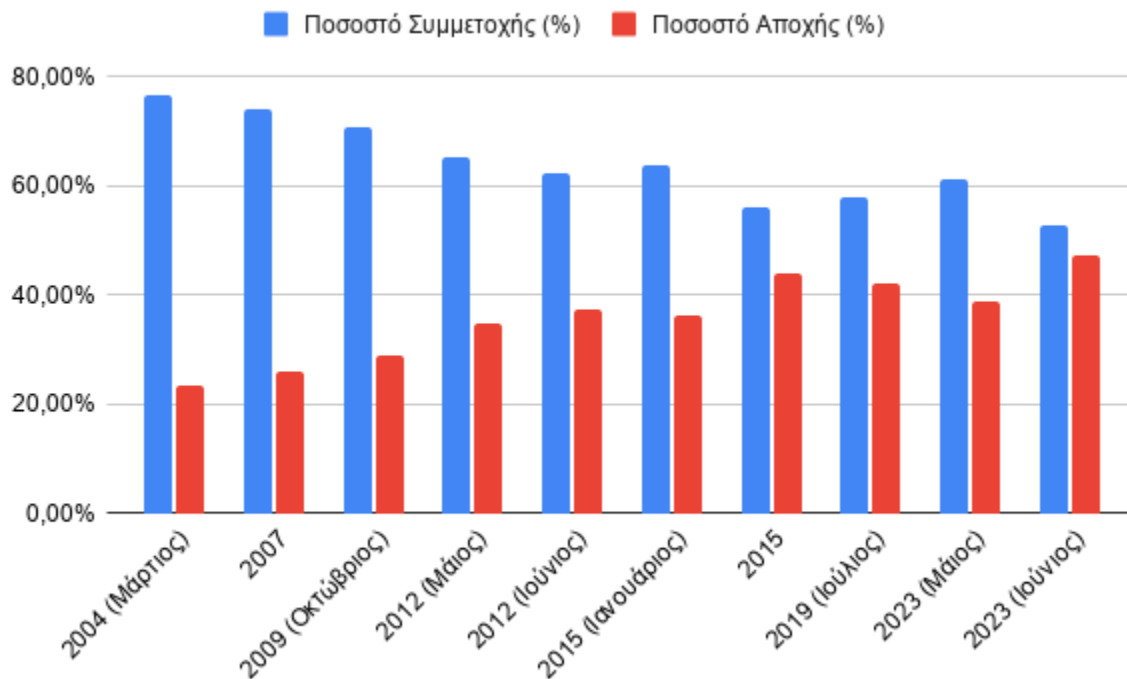
Η Τρίτη φάση αφορά την περίοδο έπειτα από τα μνημόνια όπου παρότι η πολιτική πραγματικότητα δεν είναι τόσο ταραγμένη για την χώρα, εντούτοις η εκλογική απουσία λαμβάνει δομικά χαρακτηριστικά στις εκλογές του 2023 όπου είχαμε 47,17% αποχή και στις Ευρωεκλογές του 2024 όπου υπήρχε 58,61% αποχή. Τα αυξημένα ποσοστά αποχής στις νεότερες ηλικίες υποδηλώνουν απομάκρυνση από την εκλογική διαδικασία και μη ενασχόληση ενεργά με τα κοινά αλλά και πως το εκλογικό σύστημα που απαιτεί φυσική παρουσία και μετακινήσεις στον τόπο καταγωγής είναι κάτι κορεσμένο που μαζί με την οικονομική δυσπραγία που υπάρχει οδηγούν στην απομάκρυνση από τις κάλπες.

Πίνακας 2 Η εξέλιξη της αποχής

Έτος εκλογών	Είδος εκλογών	Ποσοστό συμμετοχής (%)	Ποσοστό Αποχής (%)	Παρατηρήσεις
2004 (Μάρτιος)	Τακτικές βουλευτικές εκλογές	76,50%	23,50%	Κορύφωση Δικομματισμού (ΝΔ - ΠΑΣΟΚ)
2007 (Σεπτέμβριος)	Πρόωρες βουλευτικές εκλογές	74,15%	25,85%	Πρώτα δείγματα κάμψης
2009 (Οκτώβριος)	Πρόωρες βουλευτικές εκλογές	70,95%	29,05%	Είσοδος στην οικονομική κρίση
2012 (Μάιος)	Πρόωρες βουλευτικές εκλογές	65,12%	34,88%	Κατάρρευση παραδοσιακών κομμάτων
2012 (Ιούνιος)	Επαναληπτικές βουλευτικές	62,49%	37,51%	Επαναληπτικές εκλογές
2015 (Ιανουάριος)	Πρόωρες βουλευτικές εκλογές	63,62%	36,38%	Άνοδος ΣΥΡΙΖΑ στην εξουσία
2015 (Σεπτέμβριος)	Πρόωρες βουλευτικές εκλογές	56,10%	43,90%	Μετά το Δημοψήφισμα (πρώτο μεγάλο άλμα αποχής)
2019 (Ιούλιος)	Πρόωρες βουλευτικές εκλογές	57,78%	42,22%	Σχετική σταθεροποίηση
2023 (Μάιος)	Πρόωρες βουλευτικές εκλογές	61,10%	38,90%	Προσωρινή άνοδος συμμετοχής
2023 ³ (Ιούνιος)	Επαναληπτικές βουλευτικές	52,83%	47,17%	Ιστορικό χαμηλό συμμετοχής

Πίνακας 2: Η διαχρονική εξέλιξη της αποχής στην Ελλάδα από το 2004 έως το 2023 με αποκορύφωμα το ιστορικό χαμηλό του Ιουνίου 2023.

Γράφημα 1

Γράφημα 1: Διαχρονική εξέλιξη συμμετοχής και αποχής στις εθνικές εκλογές (2004-2023). Πηγή Υπουργείο Εσωτερικών.

Στο γράφημα 1 προκύπτει η αποδυνάμωση της εκλογικής διαδικασίας στην Ελλάδα με το πέρασμα των χρόνων και η αύξηση της αποχής. Η σύγκριση των δεδομένων δείχνει μία τάση από την μεγάλη συμμετοχή του 2004 (76,50%) στη φάση της έντονης απομάκρυνσης με αποκορύφωμα της εκλογές του Ιουνίου 2023 όπου το ποσοστό αποχής πλησιάζει το 50%. Η αύξηση της αποχής δεν φαίνεται ως κάτι προσωρινό από την διαδικασία αλλά ως μία κατεύθυνση παγιωμένη και ολοένα αυξανόμενη.

Κεφάλαιο 2 Μίκρο Επίπεδο

2.1 Πολιτική αποτελεσματικότητα

Η πολιτική αποτελεσματικότητα αποτελεί έναν από τους ισχυρότερους παράγοντες που καθορίζουν την εκλογική συμπεριφορά των ανθρώπων. Στην ουσία αναφέρεται στην πεποίθηση που δημιουργείται στον ψηφοφόρο ότι η δράση του και η συμμετοχή του στην εκλογική διαδικασία μπορεί να επιφέρει αλλαγές τόσο στο προσωπικό όσο και στο κοινωνικό γίγνεσθαι, δηλαδή ότι η ψήφος του θα αποκτήσει αυτόματα αξία. Η έννοια της αποτελεσματικότητας χωρίζεται σε δύο κατηγορίες την εσωτερική και την εξωτερική.

Η εσωτερική αναφέρεται κατά κάποιο τρόπο στην ικανότητα του ατόμου να καταλάβει τις πολιτικές διαδικασίες, να τις κρίνει αλλά και να συμμετέχει σε αυτές. Ένας πολίτης που έχει αυξημένη την εσωτερική του αποτελεσματικότητα νιώθει τον εαυτό του κατάλληλο και επαρκώς ενημερωμένο σχετικά με τα πολιτικά ζητήματα, αξιολογεί τα πολιτικά προγράμματα και νιώθει ικανός να προσέλθει στις κάλπες και να αποφασίσει με τρόπο που έχει προσέλθει από την δική του κρίση. Αντίθετα ένα άτομο που αισθάνεται την πολιτική μακριά από τα δικά του ενδιαφέροντα και το πεδίο δράσης του, τότε αυτόματα εισέρχεται στο στάδιο ότι είναι μία διαδικασία πολύπλοκη και χωρίς νόημα για αυτό με αποτέλεσμα να οδηγείται στην αποχή από την διαδικασία.

Η εξωτερική αποτελεσματικότητα αναφέρεται στην σκέψη του πολίτη για την χρησιμότητα του πολιτικού συστήματος δηλαδή στο κατά πόσο οι ηγέτες και τα κόμματα είναι σε θέση να ανταποκριθούν και να κατανοήσουν τις ανάγκες των πολιτών. Έτσι όταν ο πολίτης αισθανθεί ότι η ψήφος του δεν είναι σε θέση να επηρεάσει το ήδη διαμορφωμένο πολιτικό σκηνικό, επιλέγει την αποχή από την διαδικασία σαν στάση διαμαρτυρίας ή και αδιαφορίας.

Επομένως μπορούμε να αναφέρουμε ότι η πολιτική αποτελεσματικότητα λειτουργεί σαν αλυσίδα ανάμεσα στο άτομο και στο σύστημα. Αυτό σημαίνει ότι δίχως αυτή οι εκλογές μετατρέπονται από κάτι σημαντικό για το μέλλον σε μία τυπική διαδικασία και μάλιστα δίχως να φαίνονται σημάδια ανάκαμψης καθώς κρίνεται απαραίτητο να αποκατασταθεί σε πρώτο βαθμό η αξία της ψήφου.

2.2 Γνωστικό κόστος

Στην ελληνική πραγματικότητα η αποχή από την εκλογική διαδικασία τα τελευταία χρόνια δεν αποτελεί ένα απλό φαινόμενο αλλά αντίθετα παίρνει διαστάσεις και χρήζει ανάλυσης καθότι επηρεάζεται άμεσα από το γνωστικό κόστος και τους ευρετικούς κανόνες (heuristics). Το γνωστικό κόστος ορίζεται από την συμμετοχή στις εκλογές και την πνευματική δοκιμασία που υποβάλλεται ο κάθε ψηφοφόρος καθώς καλείται να φιλτράρει και να αξιολογήσει ένα τεράστιο όγκο πληροφοριών (Downs, 1957).

Στις περιπτώσεις που υπάρχει η παθητική αποχή, η έλλειψη σωστών πληροφοριών για τα πολιτικά κόμματα και τις θέσεις τους μετατρέπουν την διαδικασία σε κάτι πολύπλοκο και οδηγούν στην αδιαφορία. Για αυτό το λόγο και όταν το γνωστικό κόστος υπερβαίνει την αξία της ψήφου, τότε η συνέχεια αυτής είναι η αποχή. Οι πολίτες προκειμένου να ανταπεξέλθουν σε αυτή την δοκιμασία, χρησιμοποιούν heuristics δηλαδή αναμνήσεις που είχαν από παλιότερα έτη και εκλογικές αναμετρήσεις. Βέβαια στην Ελλάδα και ειδικότερα από την εποχή των μνημονίων και μετά παρατηρείται πως έχει διαμορφωθεί μία απουσία εμπιστοσύνης στο πολιτικό σύστημα (Lau & Redlawsk, 2001).

Όταν στην πορεία κλονιστεί η πίστη των πολιτών προς τα κόμματα και την διαδικασία τότε παύει να υφίσταται και η κομματική ταύτιση με κάποια παράταξη. Για αυτό τον λόγο η βεβαιότητα πως η ψήφος δεν θα προκαλέσει καμία αλλαγή και δεν θα φέρει εκλογικό αποτέλεσμα οδηγούν στην απογοήτευση ως προς την εκλογική διαδικασία. Έτσι δημιουργείται η ενεργητική αποχή δηλαδή η αποδοκιμασία των εκλογών καθότι σύμφωνα με τους πολίτες απαιτείται μεγάλο γνωστικό κόστος χωρίς κανένα ουσιαστικό όφελος.

Σε αυτό το πλαίσιο επίσης τα γνωστικά εμπόδια λειτουργούν ως αποτρεπτικός παράγοντας καθώς ένας πολίτης με χαμηλό επίπεδο γνώσεων σχετικά με την πολιτική πραγματικότητα, νιώθει ότι ουσιαστικά δεν έχει κανέναν λόγο συμμετοχής στην εκλογική διαδικασία. Έτσι ένας από τους μεγαλύτερους στόχους προκειμένου να μειωθεί και η αποχή από τις εκλογές είναι η βελτίωση του γνωστικού επιπέδου των πολιτών αλλά και η σωστή πληροφόρηση για τα κόμματα και τις θέσεις των υποψηφίων μέσω της εκλογικής διαδικασίας.

2.3 Ψυχολογική ταύτιση με το κόμμα

Η εκλογική συμμετοχή ταυτίζεται από τα παλιά χρόνια με την ψυχολογική ταύτιση με ένα κόμμα. Η ταύτιση αυτή σίγουρα ενισχύει την παρουσία του ψηφοφόρου στην κάλπη καθότι δεν χρειάζεται αξιολόγηση των θέσεων και των υποψηφίων της εκάστοτε παράταξης. Ωστόσο όσο περνάμε στις τελευταίες εκλογικές αναμετρήσεις η έλλειψη αυτών των δεσμών οδηγεί στην εκλογική αποχή. Όταν φτάσουμε στη στιγμή που έχει ατονήσει η ψυχολογική ταύτιση με το κόμμα τότε και η ψήφος σταματάει να έχει την ίδια αξία για τους ψηφοφόρους και ατονεί το ενδιαφέρον για τις εκλογές. Στην Ελλάδα σημείο καμπής σύμφωνα με τους (Lau & Redlawsk, 2001) είναι η εποχή που η χώρα εντάχθηκε στα μνημόνια, με αποτέλεσμα να κλονιστεί σε μεγάλο βαθμό η εμπιστοσύνη των πολιτών.

Η σταδιακή κατάρρευση της ψυχολογικής ταύτισης με το κόμμα σημαίνει αυτόματα πως η κομματική επιλογή και η ψήφος γίνεται ολοένα και δυσκολότερη. Έτσι δημιουργείται το συναίσθημα πως η αξία της ψήφου μειώνεται και δεν μπορεί να επηρεάσει το εκλογικό αποτέλεσμα. Αυτό με την σειρά του όπως αναφέραμε και παραπάνω οδηγεί στην ενεργητική αποχή, στην αποδοκιμασία της εκλογικής διαδικασίας και στην πεποίθηση πως το όφελος από την συμμετοχή θα είναι μηδαμινό. Όλα αυτά οδηγούν στις πρόσφατες σημερινές εξελίξεις που η αποχή από τις εκλογές έχει φτάσει στα μεγαλύτερα στάδια της σύγχρονης μεταπολίτευσης.

Κεφάλαιο 3 Μέσο επίπεδο

3.1 Κοινωνικό περιβάλλον και κεφάλαιο

Η αποχή από την εκλογική διαδικασία δεν είναι αποτέλεσμα μόνο των ατομικών αποφάσεων του κάθε ψηφοφόρου αλλά και του κοινωνικού περιβάλλοντος που περιβάλλει τον καθένα. Επίσης το κοινωνικό κεφάλαιο δηλαδή το δίκτυο των κοινωνικών σχέσεων και οι επιρροές που λαμβάνονται αποτελεί την αλυσίδα μεταξύ ανάμεσα στο άτομο και το πολιτικό σύστημα (Pudnam , 2000). Σε

αυτό το πλαίσιο είναι ιδιαίτερα σημαντικό να γίνει αναφορά στην έννοια της κοινωνικής ενσωμάτωσης. Οι πολίτες που συμμετέχουν ενεργά σε συλλόγους, φορείς και ομάδες έχουν την τάση να εμφανίζουν και χαμηλότερα ποσοστά αποχής διότι τους καλλιεργείται η τάση συμμετοχής στα κοινά.

Αντίθετα οι πολίτες που επιλέγουν να έχουν μία μεμονωμένη παρουσία στο κοινωνικό σύνολο ή επιλέγουν μία στάση ουδέτερη και αποκομμένη τότε είναι πιθανό να προτιμήσουν την αποχή από την διαδικασία των εκλογών όντας αδιάφοροι για το εκλογικό αποτέλεσμα ή απογοητευμένοι από τα πολιτικά δρώμενα. Όταν στο κοινωνικό περιβάλλον επικρατήσει η δυσaréσκεια και η πεποίθηση πως το αποτέλεσμα των εκλογών δεν θα βελτιώσει την καθημερινότητα, τότε το κοινωνικό κεφάλαιο αρχίζει να φθείρεται. Για αυτό και είναι σημαντικό να λειτουργεί ως ασπίδα ανάμεσα στο άτομο και το σύστημα καθώς διαφορετικά οι εκλογικές αναμετρήσεις μετατρέπονται σε μία ανούσια εκλογική διαδικασία.

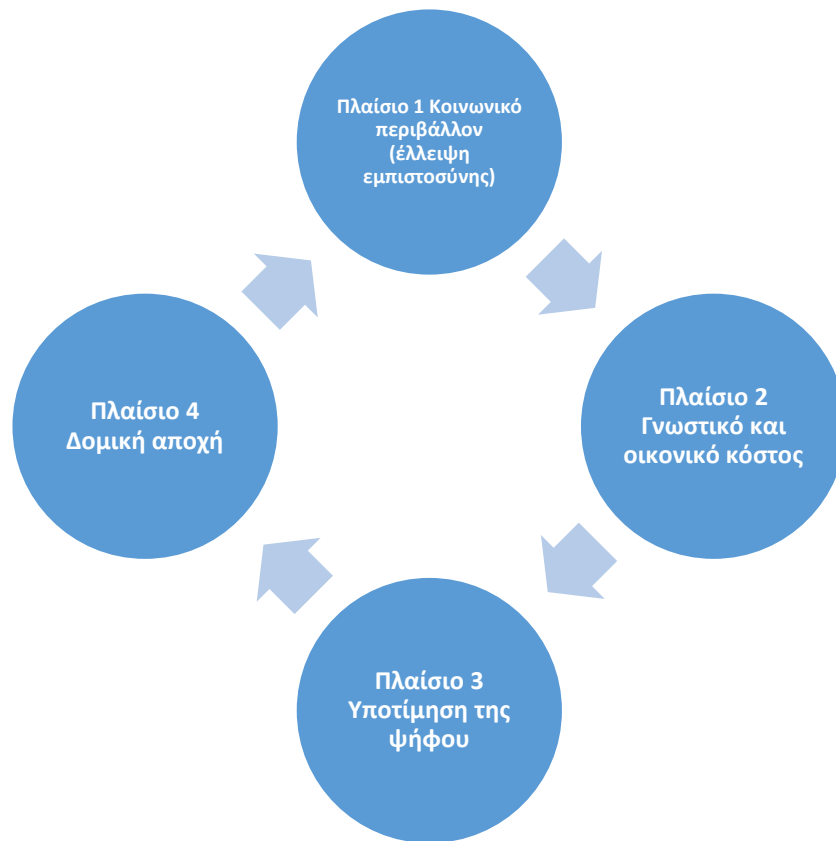
Στην σύγχρονη Ελλάδα το κοινωνικό περιβάλλον έχει επηρεαστεί από την οικονομική κρίση της χώρας και την εποχή των μνημονίων τα οποία όπως είναι φυσικό ενίσχυσαν την απογοήτευση για τις εκλογές, απομάκρυναν τους ψηφοφόρους από τα εκλογικά κέντρα και δημιούργησαν συνθήκες δυσπιστίας και άρνησης συμμετοχής στα κοινά (Lefkofridi, Giger, & Kohout, 2014). Αυτό έγινε απόλυτα φανερά στις εκλογικές αναμετρήσεις που διεξήχθησαν την περίοδο 2023-24 όπου η έννοια της αποχής λαμβάνει δομικά χαρακτηριστικά.

Πίνακα 3 Αναμετρήσεις 2023

Εκλογική Αναμέτρηση	Ποσοστό Αποχής	Χαρακτηρισμός φαινομένου	Παρατηρήσεις
2023 (Μάιος)	38,90%	Μεταβατικό στάδιο	Προσωρινή άνοδος συμμετοχής λόγω προσδοκιών
2023 (Ιούνιος)	47,17%	Ιστορικό χαμηλό	Η αποχή παγιώνεται ως δομικό στοιχείο του συστήματος
2023 (Ευρωεκλογές)	58,61%	Πλήρης απομάκρυνση	Η πλειοψηφία των πολιτών επιλέγει τη μη συμμετοχή

Ο όρος δομική αποχή αναφέρεται βάση του πίνακα σε μία κατάσταση που δεν πρόκειται να αλλάξει εύκολα σε επόμενες εκλογικές αναμετρήσεις αλλά αντίθετα δείχνει να παγιώνεται. Αυτό οφείλεται σε βαθύτερα αίτια όπως οι οικονομικές δυσκολίες που κάνουν το κόστος μεταφοράς σχεδόν απαγορευτικό, ο κορεσμός ενός ιδιαίτερα δύσκολου συστήματος που απαιτεί φυσική παρουσία για την ψήφο σε συγκεκριμένη ημερομηνία και η απουσία της ιδέας ότι το αποτέλεσμα των εκλογών θα βελτιώσει την καθημερινότητα των πολιτών και θα αλλάξει το μέλλον των επόμενων γενεών.

Γράφημα 2

Αυτό που παρατηρούμε στην ελληνική πραγματικότητα είναι ότι η σταδιακή κατάρρευση της εμπιστοσύνης προς τα κόμματα σε συνδυασμό με την ολοένα και μικρότερη κομματική ταύτιση έχει απομακρύνει τους πολίτες από τις κάλπες, μετατρέποντας ουσιαστικά την αποχή από την εκλογική διαδικασία σε μία μορφή διαμαρτυρίας.

3.2 Ηλικία και μορφωτικό επίπεδο

Η ηλικία είναι ένας από τους πιο καθοριστικούς παράγοντες που επηρεάζουν την αποχή από την εκλογική διαδικασία και ειδικότερα οι νέες γενιές που το φαινόμενο παρουσιάζεται ολοένα και μεγαλύτερο. Οι λόγοι που συμβαίνει αυτό μπορούν να χωριστούν σε δύο διαφορετικές κατηγορίες (Smets & van Ham, C, 2013). Ο πρώτος είναι η καθημερινή ζωή των νέων είτε αφορά φοιτητές είτε αφορά εργαζόμενους που επηρεάζει και αυξάνει το κόστος συμμετοχής στις εκλογές ειδικότερα στο τωρινό σύστημα που η φυσική παρουσία κρίνεται απαραίτητη. Ο δεύτερος λόγος αναφέρεται στο πολιτικό παρελθόν της νεότερης γενιάς που έχοντας ζήσει τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης, πιστεύουν ότι η συμμετοχή τους δεν θα αλλάξει το αποτέλεσμα αλλά και ότι η τωρινή πολιτική σκηνή δεν ανταποκρίνεται στις προσδοκίες και τις ανάγκες τους.

Παράλληλα το μορφωτικό επίπεδο έχει και αυτό με την σειρά του στην εκλογική συμμετοχή αλλά και στην αποχή από την πολιτική διαδικασία. Θα μπορούσαμε να πούμε πως η εκπαίδευση σε αυτό το κομμάτι λειτουργεί ως ένα μέσο που δίνει την δυνατότητα στους ανθρώπους να απορροφήσουν την πολιτική πληροφορία που τους είναι απαραίτητη αλλά και να κατανοήσουν τα πολιτικά προγράμματα των κομμάτων με σκοπό να προσέλθουν έτοιμοι και αποφασισμένοι στις κάλπες (Gallego, 2010). Επομένως μπορούμε να πούμε πως οι πολίτες με υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο, συμμετέχουν και στις εκλογικές αναμετρήσεις καθώς μπορούν να κρίνουν την διαδικασία ανάλογα βέβαια και με την κουλτούρα τους.

Ωστόσο ιδιαίτερο ενδιαφέρον δείχνει και η αντίθετη οπτική σύμφωνα με την οποία το υψηλό επίπεδο μόρφωσης του πληθυσμού δεν είναι απαραίτητο πως θα οδηγήσει στην κάλπη. Σε αυτή την περίπτωση οι ψηφοφόροι διαθέτουν τα απαραίτητα εφόδια ώστε να κρίνουν εάν τα πολιτικά προγράμματα και οι εκπρόσωποί τους είναι ικανά να τους καλύψουν και επιλέγουν συνειδητά να αποδοκιμάσουν την διαδικασία και να απέχουν

Σε αυτό το σκέλος η αποχή δεν πηγάζει από την αδυναμία κατανόησης των πολιτικών θέσεων και απόψεων αλλά από την πεποίθηση ότι η συμμετοχή στην εκλογική διαδικασία δεν προσφέρει καμία απολύτως ουσία. Έτσι η μόρφωση λειτουργεί ουσιαστικά με διττό ρόλο καθώς αφενός ενισχύει τις γνώσεις των ψηφοφόρων αφετέρου μπορεί να ενισχύσει την ενεργητική αποχή όταν γίνουν κατανοητές οι πολιτικές αδυναμίες.

Από την άλλη πλευρά η λιγότερη μορφωμένη μερίδα του πληθυσμού επιλέγει συνειδητά να μην συμμετέχει στην εκλογική διαδικασία καθότι φαίνεται αρκετά πολύπλοκη με αποτέλεσμα αυτό που προτιμά να είναι η πολιτική αποχή. Με βάση τα όσα προαναφέραμε μπορούμε να κρατήσουμε ότι η ανώτερη εκπαίδευση ενισχύει και την αίσθηση των πολιτών για συμμετοχή στα κοινά και στην λήψη των αποφάσεων που θα κρίνουν το μέλλον τους. Συνεπώς η βελτίωση του γνωστικού επιπέδου για το σύνολο του πληθυσμού, η απλοποίηση των ψηφιακών εργαλείων για εύκολη και άμεση πρόσβαση σε όλους αλλά και η συμμετοχή από διαφορετικά μέρη και όχι με φυσική παρουσία κρίνονται απαραίτητα για τον περιορισμό των ανισοτήτων και τη συμμετοχή στην εκλογική διαδικασία.

3.3 Κοινωνική πίεση

Το δικαίωμα της ψήφου δεν αποτελεί μόνο ένα δικαίωμα πολιτικής έκφρασης και βούλησης του κάθε ατόμου αλλά και μία μορφή κοινωνικής πίεσης που συχνά προέρχεται από το περιβάλλον του κάθε ατόμου (Blais & Achen, 2019). Ο περίγυρος και σε αυτόν μπορεί να ανήκουν συγγενείς, συνάδελφοι ή και φίλοι, είναι συχνό φαινόμενο να προσπαθεί και να θέλει να επηρεάσει την ψήφο μέσα από μία άτυπη μορφή πίεσης. Αυτό μπορεί να πραγματοποιηθεί μέσα από διαφορετικούς τρόπους. Αρχικά είναι δεδομένη η επιθυμία του ατόμου να ενταχθεί σε κοινωνικές ομάδες ή σύνολα προκειμένου να ταυτιστεί με τις αξίες που το εκφράζουν. Αυτό αυξάνει την πίεση καθότι ενισχύεται η επιθυμία για συμμετοχή και ταυτόχρονα φαίνεται η αποχή κάτι που δημιουργεί την κοινωνική επιτήρηση

Μέσα από την διαδικασία της κοινωνικοποίησης καλλιεργείται και η άποψη ότι η συμμετοχή στην εκλογική διαδικασία είναι υποχρεωτική καθότι η ίδια η σκέψη είναι αυτή που δημιουργεί αυτό το συναίσθημα. Στην Ελλάδα και με βάση το ποσοστό που προσέρχεται στις κάλπες τα τελευταία χρόνια μπορούμε να πούμε ότι έχουμε ανατροπή του φαινομένου της κοινωνικής πίεσης. Η απογοήτευση από το πολιτικό σύστημα και η αποδοκιμασία των πολιτικών κομμάτων όπως είναι φυσικό απορροφά την πίεση, ειδικότερα στις νεότερες γενιές που δεν επηρεάζονται το ίδιο με τις παλιότερες. Έτσι μπορούμε να πούμε κλείνοντας την αναφορά μας πως η κοινωνική πίεση

προσφέρει στον ψηφοφόρο το αίσθημα της ικανοποίησης και της συμμετοχής στα κοινά όμως είναι κάτι που ακολουθεί την τάση της αποχής και εμφανίζεται ολοένα και πιο μειωμένο.

Κεφάλαιο 4. Μάκρο επίπεδο

4.1 Εκλογικό σύστημα

Το εκλογικό σύστημα αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες που επηρεάζουν την συμμετοχή στην εκλογική διαδικασία και κάνει τους πολίτες να νιώθουν ότι η παρουσία τους στην κάλπη έχει πραγματική αξία. Ενώ η συμμετοχή στις εκλογές αποτελεί τον πυλώνα της δημοκρατίας εντούτοις οι τελευταίες δεκαετίες χαρακτηρίζονται από μία διαρκή αποχώρηση των ψηφοφόρων από αυτή. Προσπαθώντας να εξηγηθεί αυτός ο λόγος, είναι σημαντικό να διαχωριστεί ο λόγος των συστημάτων και το κατά πόσο αυτά δίνουν κίνητρα ή όχι στους πολίτες για να συμμετέχουν στην εκλογική διαδικασία

Από τα εκλογικά συστήματα που χρήζουν αναφοράς (Powell, 1986) είναι τα αναλογικά συστήματα που ενθαρρύνουν την συμμετοχή μέσα από την πολυφωνία και τα πλειοψηφικά συστήματα τα οποία ενώ ενισχύουν την κυβερνητική σταθερότητα, από την άλλη πλευρά οδηγούν στο να κοπούν τα μικρότερα πολιτικά κόμματα και οι υποστηρικτές τους. Η βασική παραδοχή της απλής αναλογικής σύμφωνα με τον (Lijphart, 2012) ³είναι πως ενισχύει το να μην υπάρχουν χαμένες ψήφοι και πως επομένως ο κάθε ψηφοφόρος είναι σημαντικός για την διαδικασία. Όταν το κάθε κόμμα έχει τις δικές του πιθανότητες να εκπροσωπηθεί , είναι λογικό να νιώσει και αυτός που θέλει να το ψηφίσει πως η συμμετοχή έχει άμεσο αντίκτυπο.

Επίσης η παρουσία πολλών διαφορετικών κομμάτων αλλά και πολιτικών προσώπων δίνει τον πλουραλισμό που χρειάζεται και βοηθάει να διαμορφωθεί η άποψη ότι το πολιτικό σκηνικό δεν διαμορφώνεται μόνο από δύο με τρία μεγάλα κόμματα (Franklin, 2004)⁴. Από την αντίθεση

³ Ο Lijphart υποστηρίζει σθεναρά ότι τα συναινετικά συστήματα (αναλογικά) παρουσιάζουν υψηλότερα ποσοστά συμμετοχής.

⁴ Ο Franklin εξετάζει πώς το θεσμικό πλαίσιο επηρεάζει τις συνήθειες των ψηφοφόρων.

πλευρά τα συστήματα που θέτουν όρια συμμετοχής όπως αυτό του 3% στην Ελλάδα μπορούν να οδηγήσουν σε δυσανεμία και λειτουργούν αποτρεπτικά ως προς την εκλογική συμμετοχή. Είναι απόλυτα φυσικό πως οι πολίτες που θα νιώσουν ότι η ψήφος τους δεν θα παίξει κάποιο καταλυτικό ρόλο καθώς το κόμμα τους δεν θα περάσει το όριο εισόδου, να επιλέξουν την αποχή από την εκλογική διαδικασία είτε να στραφούν προς κόμματα που θα συμμετέχουν στην Βουλή, διαμορφώνοντας κάτι διαφορετικό στο πολιτικό σκηνικό από αυτό που θα έπρατταν.

Ακόμα ο αποκλεισμός κομματικών παρατάξεων από το Κοινοβούλιο σε συνεχόμενες εκλογικές διαδικασίες είναι πιθανό να οδηγήσει ψηφοφόρους και κοινωνικές ομάδες σε μία μόνιμη αποχή από την άποψη ότι αυτό που πραγματικά επιθυμούν να στηρίξουν δεν θα καταφέρει ποτέ να τους εκπροσωπήσει βρισκόμενο σε μια κλειστή εκλογική διαδικασία. Ολοκληρώνοντας την αναφορά είναι χρήσιμο να αναφερθεί και η άποψη πως δεν μπορεί κανείς να καταλήξει σε ένα απόλυτο συμπέρασμα σχετικά με την εκλογική διαδικασία.

Από την μία πλευρά η απλή αναλογική μπορεί να προκαλέσει συνεργασίες κομματικών παρατάξεων που γίνονται απλά και μόνο στον βωμό συνεργασίας και εξουσίας δίχως να προσφέρεται μία μελλοντική λύση. Από την άλλη πλευρά στα πλειοψηφικά συστήματα που είναι κατανοητό και σίγουρο ότι ο νικητής θα είναι αυτός που θα κυβερνήσει, είναι κάτι που μπορεί κινητοποιήσει μεγαλύτερη μερίδα πολιτών λόγω του ξεκάθਾਰου αποτελέσματος.

4.2 Το δίλημμα της κυβερνησιμότητας και η επιρροή στην αποχή

Πέρα από την ανάγκη για συμμετοχή στην διαδικασία, το εκλογικό σύστημα καλείται να εξασφαλίσει και την κυβερνησιμότητα δηλαδή το να σχηματιστεί μία σταθερή κυβέρνηση. Στην περίπτωση της πλειοψηφίας η σιγουριά πως η ψήφος θα βοηθήσει στο να δημιουργηθεί άμεσα μία ισχυρή κυβέρνηση δίνει ένα αίσθημα σιγουριάς αλλά και ένα κίνητρο για να αυξηθεί η συμμετοχή στην διαδικασία.

Αντίθετα στην απλή αναλογική η κατανομή των εδρών μετά την εκλογική διαδικασία μπορεί να οδηγήσει σε παρατεταμένες συζητήσεις μέχρι να δημιουργηθεί μία κυβέρνηση συνεργασίας. Όταν οι ψηφοφόροι αντιλαμβάνονται ότι η ψήφος τους καταλήγει σε ένα αλλοιωμένο αποτέλεσμα, δημιουργείται ένα αίσθημα απογοήτευσης και απομάκρυνσης από μελλοντικές διαδικασίες. Για αυτό το λόγο και είναι πιθανό να επιλέξουν την μελλοντική αποχή από επερχόμενες εκλογές. Έτσι αυτό που μπορούμε να πούμε είναι πως η ανάγκη για μία σωστή εκπροσώπηση στο Κοινοβούλιο μέσα από άρτιες κρατικές διαδικασίες είναι απαραίτητο για την μείωση της αποχής. Η ισχυρή και σταθερή κυβέρνηση είναι ίσως ο κρισιμότερος παράγοντας ώστε να διατηρηθεί η εμπιστοσύνη προς το εκλογικό σύστημα.

4.3 Συχνότητα των εκλογών

Ένα ακόμα σημαντικό κομμάτι στο οποίο αξίζει να εστιάσουμε σε αυτό το σημείο είναι οι συνεχείς εκλογικές αναμετρήσεις οι οποίες συνδέονται άμεσα με την κόπωση των ψηφοφόρων (voter fatigue). Όπως είναι φυσικό η ανάγκη του να προσέλθουν στις κάλπες οι ψηφοφόροι ανά τακτά χρονικά διαστήματα, μειώνει το ενδιαφέρον συμμετοχής (Boyd, 1981) καθώς η εκλογική διαδικασία από ένα ύψιστο γεγονός της δημοκρατίας, μετατρέπεται σε μία κουραστική υποχρέωση δίχως κανένα όφελος στο μυαλό μίας μεγάλης μερίδας πληθυσμού.

Στα ελληνικά δεδομένα η αναφορά αυτή έγινε ορατή από την περίοδο των μνημονίων και μετά όπου οι συνεχόμενες εκλογικές αναμετρήσεις που προέκυψαν (βουλευτικές εκλογές, δημοψήφισμα, ευρωεκλογές δημιούργησαν ένα αίσθημα κόπωσης και οδήγησαν σε υψηλά ποσοστά αποχής. Ο κορεσμός του εκλογικού σώματος μπορεί να γίνει σε δύο διαφορετικά επίπεδα. Αρχικά το πρακτικό επίπεδο καθώς το κόστος μεταφοράς στην εκλογική περιφέρεια του εκάστοτε ψηφοφόρου κρίνεται πλέον οικονομικά δυσβάστακτο ειδικότερα εάν στην αναφορά τοποθετήσουμε και οικογένειες. Επίσης η έλλειψη χρόνου είναι ένα ακόμα ζήτημα στις σύγχρονες κοινωνίες καθώς ο κάθε πολίτης είναι εξαιρετικά δύσκολο να βρει τον χρόνο που απαιτεί μία τέτοια μετάβαση.

Στη συνέχεια είναι το γνωστικό και ψυχολογικό επίπεδο καθότι οι ψηφοφόροι καλούνται να γνωρίζουν , να μάθουν αλλά και να διαχειριστούν ένα τεράστιο όγκο πληροφοριών μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να βομβαρδίζονται από πληροφορίες χωρίς ουσιαστικά η μεγαλύτερη μερίδα να κατανοεί τις θέσεις και τις αξίες του εκάστοτε κόμματος και των προσώπων που τα εκπροσωπούν. Έτσι είναι αρκετές οι περιπτώσεις που το γνωστικό κόστος υπερβαίνει το όφελος από την συμμετοχή στην διαδικασία και αυτό είναι κάτι που μπορεί να δημιουργήσει αδιαφορία και μικρή προσέλευση στις κάλπες

Η δυσарέσκεια που προκαλείται , οδηγεί στην ενεργητική αποχή καθότι οι συνεχόμενες εκλογικές αναμετρήσεις προξενούν μία αίσθηση ματαιότητας. Το αποκορύφωμα όλων αυτών ήταν οι διπλές εκλογές που διεξήχθησαν το 2023 και η απόσταση ενός μήνα μεταξύ τους με αποτέλεσμα στις δεύτερες να δημιουργηθεί και ιστορικό ρεκόρ αποχής που έφτασε το 47,17% τονίζοντας πως ο κορεσμός μπορεί να μετατρέψει την αποχή σε δομικό στοιχείο του συστήματος. Συνεπώς οι θεσμικοί παράγοντες και η διεξαγωγή των εκλογικών αναμετρήσεων σε καίριες περιόδους είναι κάτι που μπορεί να προσελκύσει εκ νέου τους ψηφοφόρους ώστε να ασκήσουν τα εκλογικά τους δικαιώματα.

4.4 Θεσμικά εμπόδια

Πέρα από το εκλογικό σύστημα και την συχνότητα των εκλογών, ένας ακόμα παράγοντας που επηρεάζει την συμμετοχή στις εκλογές είναι τα θεσμικά εμπόδια δηλαδή η διαδικασία εγγραφής στους εκλογικούς καταλόγους, η απόσταση από το εκλογικό κέντρο και γενικότερα αυτά που ορίζουν που και πως θα ψηφίσει ο κάθε πολίτης. Οι δυσκολίες αυτές μεγαλώνουν το κόστος συμμετοχής και μετατρέπουν την εκλογική διαδικασία σε μία επίπονη και δαπανηρή κατάσταση.

Στα ελληνικά δεδομένα το κυριότερο εμπόδιο παραμένει η υποχρέωση της φυσικής παρουσίας στον τόπο που είναι εγγεγραμμένος ο κάθε ψηφοφόρος. Καθότι βρισκόμαστε σε μία εποχή οικονομικής αβεβαιότητας αλλά και αύξησης των καθημερινών δυσκολιών, η ανάγκη για μετακίνηση σε κάθε εκλογική διαδικασία μετατρέπει αυτόματα την ανάγκη για παρουσία στην

κάλπη σε κάτι εξαιρετικά επίπονο, οδηγώντας σε παθητική αποχή λόγω έλλειψης χρόνου ή οικονομικών δυσκολιών.

Εκτός από την φυσική παρουσία, υπάρχουν και άλλα εμπόδια που επηρεάζουν την παρουσία των ψηφοφόρων στις κάλπες. Αρχικά η διαδικασία εγγραφής στους εκλογικούς καταλόγους όπου παρότι στην χώρα μας γίνεται αυτόματα εντούτοις οι δυσκολία μεταφοράς των δικαιωμάτων στον τόπο καταγωγής αποτελεί ένα γραφειοκρατικό ζήτημα. Επίσης η απουσία εναλλακτικών μεθόδων ψηφοφορίας πέρα από την φυσική παρουσία είναι κάτι που αυξάνει σε μεγάλο βαθμό την αποχή. Η περιορισμένη στο ελάχιστο χρήση της επιστολικής ψήφου που μέχρι τώρα αφορά συγκεκριμένες ομάδες στερεί από εργαζόμενους ή από φοιτητές το δημοκρατικό αγαθό της ψήφου.

Τέλος ως ένα ακόμα εμπόδιο μπορεί να θεωρηθεί η πολυπλοκότητα της ενημέρωσης. Το κράτος από την δική του μεριά δεν ενημερώνει επαρκώς τους πολίτες για τις θέσεις των κομμάτων και των πολιτικών εκπροσώπων τους με αποτέλεσμα οι ψηφοφόροι να βρίσκονται μπροστά σε μια καταιγίδα πληροφοριών που περισσότερο τους μπερδεύει παρά τους βοηθάει σχετικά με το που θα καταλήξει η ψήφος τους. Η θεωρία των (Lijpart, 2012) και (Geys, 2006) υποστηρίζει ότι όσο πιο δεκτικό είναι για τον ψηφοφόρο το πλαίσιο, τόσο χαμηλότερο μπορεί να γίνει και το επίπεδο αποχής. Στην Ελλάδα το σύστημα παραμένει σταθερό σε ένα παλιότερο τρόπο λειτουργίας κάτι το οποίο δεν ταυτίζεται με τις αυξημένες ανάγκες των πολιτών αλλά και της σύγχρονης τεχνολογικής εποχής.

Κεφάλαιο 5. Χάρτης ερευνητικών ερωτημάτων

5.1 Πως η εσωτερική αντίληψη του ατόμου επηρεάζει την αποχή

Για να μπορέσει να γίνει κατανοητή η απόφαση της εκλογικής αποχής, χρειάζεται μία ανάλυση στο μικρό επίπεδο στο σημείο δηλαδή που η εσωτερική αντίληψη των ατόμων για το πολιτικό στερέωμα, επηρεάζει την τελική εκλογική απόφαση. Η τελική απόφαση που λαμβάνει ολοένα και μεγαλύτερο μέρος των πολιτών ώστε να μην προσέλθει στις κάλπες δεν είναι μία τυχαία διαμορφωμένη επιλογή αλλά αποτέλεσμα μίας σύνθετης διεργασίας. Σε αυτό το πλαίσιο κεντρικό

ρόλο παίζει η πολιτική αποτελεσματικότητα. Όταν ένας πολίτης καταλαβαίνει ότι δεν έχει τις απαραίτητες γνώσεις για να κατανοήσει και να επιλέξει τα πολιτικά προγράμματα τότε αυτόματα η εκλογική διαδικασία μετατρέπεται στο μυαλό του σε μία κατάσταση άγχους και πίεσης. Την κατάσταση επιδείνωσε σε μεγάλο βαθμό η οικονομική κρίση στην Ελλάδα καθώς δημιούργησε την εντύπωση πως το πολιτικό σύστημα είναι ανίκανο να χειριστεί καταστάσεις και να ανταποκριθεί στις ανάγκες της κοινωνίας.

Επιπρόσθετα η εσωτερική αντίληψη επηρεάζεται και από το γνωστικό κόστος. Στην εποχή της τεχνολογίας που διανύουμε ο πολίτης δέχεται ένα κύμα πληροφοριών κατά την προεκλογική περίοδο με αποτέλεσμα να θεωρήσει πως αυτή η κατάσταση είναι αρκετά πολύπλοκη και να δημιουργηθεί η λεγόμενη απάθεια για το σύστημα και τις εκλογές. Η αντίδραση που βγαίνει από αυτή την διαδικασία είναι η αποχή καθώς επικρατεί η άποψη ότι προωθείται η συμμετοχή σε μία διαδικασία αδιάφορη και δίχως ουσιαστικό αποτέλεσμα (Webber, D., (2020). Συνεπώς όπως θα δούμε και σε επόμενο κεφάλαιο, είναι ιδιαίτερα σημαντικός ο ρόλος της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης ώστε να απλουστεύσει την διαδικασία και να καθοδηγήσει σωστά τους ψηφοφόρους.

5.2 Ο ρόλος της πολιτικής αποτελεσματικότητας

Η πολιτική αποτελεσματικότητα είναι ένας από τους σημαντικότερους ψυχολογικούς παράγοντες και επηρεάζει τη γνώμη των πολιτών σχετικά με την κατανόηση της πολιτικής και τον τρόπο που επιδρά στο κράτος. Η πολιτική αποτελεσματικότητα διακρίνεται σε δύο κατηγορίες την εσωτερική και την εξωτερική (Beaumont, 2011). Στην εσωτερική αντίληψη ο πολίτης νιώθει πως έχει το γνωστικό επίπεδο ώστε να καταλάβει τι συμβαίνει στην πολιτική σκηνή. Όταν το κομμάτι της πολιτικής αποτελεσματικότητας είναι χαμηλό, ο πολίτης νιώθει πως είναι ουσιαστικά αμόρφωτος με αποτέλεσμα να θεωρεί ότι η ψήφος δεν τον αφορά και να απέχει από τις εκλογές.

Από την άλλη πλευρά στην εξωτερική πολιτική αποτελεσματικότητα υπάρχει η αντίληψη ότι το κράτος ανταποκρίνεται στις ανάγκες των πολιτών, τις καταλαβαίνει και θα κάνει κινήσεις ώστε να καλυφθούν και να ικανοποιηθούν. Όμως όταν ο πολίτης καταλαβαίνει ότι η ψήφος του δεν

φέρνει κανένα πολιτικό αποτέλεσμα τότε δημιουργείται η κατάρρευση της εξωτερικής αποτελεσματικότητας με φυσικό επακόλουθο την αποχή. Η πολιτική αποτελεσματικότητα λειτουργεί ορισμένες φορές ως ψυχολογικό κίνητρο. Στην υψηλή αποτελεσματικότητα ο πολίτης συμμετέχει στις εκλογές καθώς πιστεύει στην δύναμη της ψήφου του ενώ στην χαμηλή αποτελεσματικότητα μέσω της αποχής δημιουργείται η πειθώ πως η συμμετοχή είναι σπατάλη χρόνου και δίχως καμία ουσία.

Επομένως η πίστη που μπορεί να έχει ο πολίτης στην δύναμη της ψήφου του, δεν είναι μία αποκλειστική σκέψη του καθενός ξεχωριστά αλλά αντίθετα μία σχέση εμπιστοσύνης όταν υπάρχει η απαιτούμε επάρκεια τόσο εσωτερικά με την πολιτική γνώση όσο και εξωτερικά ότι η ψήφος θα παίζει σημαντικό ρόλο στο επερχόμενο εκλογικό αποτέλεσμα και θα βοηθήσει στην βελτίωση της καθημερινότητας. Για αυτό τον λόγο και όταν ο ένας από τους δύο πυλώνες πάψει να υφίσταται, τότε η αποχή μετατρέπεται σαν την μοναδική διαθέσιμη ορθολογική επιλογή για τον ψηφοφόρο.

5.3 Η πολιτική αποτελεσματικότητα στην Ελλάδα

Η κατάρρευση της πολιτικής αποτελεσματικότητας στην Ελλάδα δεν είναι κάτι γενικό αλλά έχει μετατραπεί σε μία κοινά αποδεκτή παραδοχή ειδικότερα τα τελευταία είκοσι χρόνια. Ένα πολύ μεγάλο ποσοστό των πολιτών πιστεύει ότι με την ψήφο του δεν μπορεί να αλλάξει κάτι ουσιαστικά και αυτό αυτόματα οδηγεί στην διαμόρφωση μηδενικής εξωτερικής αποτελεσματικότητας. Όπως επισημαίνουν οι (Freire & Magalhães, 2002) η αποχή από την εκλογική διαδικασία ταυτίζεται με την πεποίθηση ότι τα πολιτικά κόμματα δεν προσφέρουν ξεκάθαρα πολιτικά σχέδια και κατά επέκταση δεν μπορούν να δώσουν και τις λύσεις που υπόσχονται και χρειάζονται οι πολίτες.

Στην ελληνική πραγματικότητα η οικονομική κρίση έπαιξε σημαντικό ρόλο και επηρέασε σε μεγάλο βαθμό τους ψηφοφόρους καθώς επικράτησε η ιδέα πως οι αποφάσεις για την Ελλάδα αλλά και για τους πολίτες της λαμβάνονται εκτός χώρας από τεχνοκράτες και επιτροπές γεγονός που εκμηδένισε την αξία της ψήφου και αύξησε τα ποσοστά αποχής. Έτσι με αυτό τον τρόπο επιβεβαιώνεται ότι η αποχή τείνει να γίνει δομικό στοιχείο του ελληνικού εκλογικού συστήματος. Για παράδειγμα η απότομη πτώση από τις εκλογές του Σεπτεμβρίου 2015 σε ιστορικά χαμηλά

επίπεδα στις τελευταίες αναμετρήσεις δείχνει πως η απόφαση για αποχή παγιώνεται ως μία πάγια τακτική και για τις επερχόμενες εκλογές.

Πίνακας 4 Επίπεδο αποτελεσματικότητας

Επίπεδο Αποτελεσματικότητας	Ψυχολογική αντίληψη	Εκλογική στάση	Στατιστική στάση
Υψηλή εσωτερική	“Κατανοώ τις πολιτικές και η ψήφος μου έχει αξία”	Συμμετοχή	Κυρίαρχη τάση περιόδου 2004 (Συμμετοχή 76,5%)
Χαμηλή Εσωτερική	“Η πολιτική είναι πολύπλοκη διαδικασία και νιώθω ανεπαρκής”	Παθητική αποχή	Σταδιακή αύξηση λόγω γνωστικού κόστους
Χαμηλή εξωτερική	“Το σύστημα δεν ανταποκρίνεται και τίποτα δεν θα αλλάξει”	Ενεργητική αποχή	Ιστορικά χαμηλό Ιουνίου 2023 (Αποχή 47,17%)
Μηδενική (δομική)	“Πλήρης απογοήτευση και ανάγκη για αποχή”	Πλήρης απομάκρυνση	Ευρωεκλογές 2024 (Αποχή 58,61%)

Όπως προκύπτει και από τον παραπάνω πίνακα η πίστη στην δύναμη της ψήφου είναι κάτι που διαμορφώνεται ανά τα χρόνια. Στην ελληνική πραγματικότητα η μετάβαση από την υψηλή συμμετοχή του 2004 στην μεγάλη αποχή του 2024 δείχνει πως έχει εκμηδενιστεί η εξωτερική αποτελεσματικότητα. Ο ψηφοφόρος δεν απέχει μόνο επειδή δεν έχει επαρκείς γνώσεις για την πολιτική σκηνή ή επειδή δεν τον ενδιαφέρει το αποτέλεσμα των εκλογών, αντίθετα έχει παγιώσει την άποψη πως η αποχή από την εκλογική διαδικασία είναι η καλύτερη απάντηση σε ένα σύστημα αδιάφορο και μη επαρκώς ικανό να ανταποκριθεί.

5.4 Η επίδραση του γνωστικού κόστους ως αποτρεπτικός παράγοντας

Στην προσπάθεια ανάλυσης των παραγόντων που οδηγούν στην αποχή το γνωστικό κόστος για την επεξεργασία των πολιτικών προγραμμάτων , αποδεικνύεται ως ένας από τους καθοριστικούς παράγοντες. Η συμμετοχή των πολιτών στην εκλογική διαδικασία και η τελική παρουσία τους στην κάλπη είναι μία σύνθετη διαδικασία που αρκετές φορές λειτουργεί με τρόπο αγχωτικό και αποτρεπτικό προς τους ψηφοφόρους, ειδικότερα από την στιγμή που δεν έχουν διαμορφωθεί οι κατάλληλες συνθήκες.

Σύμφωνα με τον (Downs,1957) το γνωστικό κόστος αφορά την προσπάθεια που χρειάζεται να καταβάλει ο κάθε πολίτης προκειμένου να μπορέσει να επεξεργαστεί ένα όγκο πληροφοριών που πιθανώς πριν να μην είχε καμία επαφή. Έτσι όταν έρθει η περίοδος που οι ψηφοφόροι δέχονται έναν καταγισμό πληροφοριών σχετικά με τα πολιτικά κόμματα , τα προγράμματά τους και την δράση των ατόμων που τα απαρτίζουν, τότε το κόστος της διαχείρισης αυτών των πληροφοριών υπερβαίνει την τελική αξία της ψήφου. Για αυτό το λόγο και η αποχή αποτελεί τον μοναδικό τρόπο διαφυγής από το στρεσάρισμα που προκαλεί το πολιτικό σύστημα

Επιπρόσθετα η διαδικασία κατανόησης των πολιτικών θέσεων συνδέεται άμεσα και με το κομμάτι της εσωτερικής αποτελεσματικότητας. Όταν ο κάθε πολίτης νιώθει ότι είναι ανεπαρκής στο να καταλάβει και να αφογκραστεί τις θέσεις των κομμάτων και γενικότερα τα πεπραγμένα της πολιτικής σκηνής τότε τροφοδοτείται μέσα του το αίσθημα της παθητικής αποχής. Το φαινόμενο αυτό εντείνεται και από την κόπωση που δημιουργείται στους ψηφοφόρους από τις συνεχόμενες εκλογικές αναμετρήσεις με αποτέλεσμα να οδηγούνται σε απάθεια και στην απόφαση να απέχουν εκλογικά.

Αξίζει να αναφερθεί πως το πολιτικό επίπεδο συμμετέχει με διττό τρόπο στην απόφαση των πολιτών για αποχή. Η ανώτερη εκπαίδευση που είναι χαρακτηριστικό της εποχής μας προσφέρει τα εφόδια για κατανόηση των προγραμμάτων αλλά και της πολιτικής διαδικασίας κάτι που βοηθάει στο να γίνει εύκολα η επεξεργασία της πληροφορίας. Όμως από την άλλη πλευρά δημιουργεί μία κριτική σκέψη και εμβαθύνει στην πολιτική κριτική κάτι το οποίο μπορεί να προκαλέσει μία συνειδητή ενεργητική αποχή. Έτσι δημιουργείται η βεβαιότητα πως το πολιτικό

σύστημα αδυνατεί να προσφέρει λύσης στα προβλήματα που απασχολούν τους πολίτες και η αποχή είναι ένα μέσο απάντησης και αποδοκιμασίας απέναντι σε αυτό.

Κλείνοντας το γνωστικό κόστος λειτουργεί ως ένα θεσμικό εμπόδιο σχετικά με την αποχή από την εκλογική διαδικασία. Η χρήση των μέσων ηλεκτρονικής διακυβέρνησης αλλά και η κατανόηση των πολιτικών θέσεων και προγραμμάτων για την ορθή ενημέρωση των πολιτών αποτελούν κάποιες από τις αναγκαίες προϋποθέσεις για την μείωση της αποχής, η οποία στην ελληνική εκλογική πραγματικότητα τείνει να αποκτήσει δομικά χαρακτηριστικά.

5.5 Ψυχολογική αποξένωση και πολιτική απάθεια

Η ψυχολογική αποξένωση αποτελεί στην ουσία το τελευταίο στάδιο του φαινομένου της απομάκρυνσης των πολιτών από της δημοκρατικές διαδικασίες και τις εκλογές. Στην Ελλάδα η ψυχολογική αποξένωση τείνει στο να αποκτήσει δομικά χαρακτηριστικά καθώς ολοένα και μεγαλύτερο ποσοστό ψηφοφόρων απομακρύνεται από τα κέντρα λήψης αποφάσεων με αποτέλεσμα το φαινόμενο της αποχής να παρουσιάζει ραγδαία αύξηση ανά εκλογική περίοδο. Η έννοια της αποξένωσης σύμφωνα με τον (Seeman, 1959) τροφοδοτείται από τρεις βασικούς πυλώνες που στην ουσία είναι αυτή που την καθορίζουν.

Ο πρώτος πυλώνας είναι το αίσθημα της αδυναμίας όπου ο πολίτης νιώθει ότι η ψήφος του και η παρουσία του στις κάλπες δεν έχει κανένα ουσιαστικό αντίκρισμα διότι το πολιτικό σκηνικό είναι εξαιρετικά δύσκολο να μεταβληθεί και οι αποφάσεις που θα ληφθούν δεν μπορούν να βοηθήσουν στην επίλυση των ζητημάτων της καθημερινότητας. Αυτό συνεπάγεται με μηδενική εξωτερική αποτελεσματικότητα που αναλύθηκε παραπάνω στο κεφάλαιο όπου το σύστημα δεν είναι ικανό να ανταποκριθεί στις κοινωνικές ανάγκες.

Ο επόμενος πυλώνας η έλλειψη νοήματος και εδώ υπάρχει και η ταύτιση με το γνωστικό κόστος το οποίο και είναι αρκετά υψηλό. Ο καταιγισμός πληροφοριών που λαμβάνουν οι ψηφοφόροι είναι τεράστιος ειδικότερα όσο πλησιάζουμε σε μία προεκλογική περίοδο ενώ και οι πολιτικές απόψεις και θέσεις που εκφράζονται μοιάζουν να είναι κοινές ανά κόμμα. Αυτό προκαλεί την αίσθηση ότι ουσιαστικά δεν προσφέρεται τίποτα καινοτόμο παρά μόνο μία αναδημοσίευση των απόψεων όλων

αυτών των χρόνων αλλά και των θέσεων με παραλλαγμένο τρόπο. Η δυσκολία στην κατανόηση των θέσεων αλλά και η απογοήτευση από την επανάληψη του πολιτικού σκηνικού, οδηγεί στην απάθεια καθότι οι πολίτες σταματούν να βλέπουν την συμμετοχή στις εκλογές ως μία πράξη που θα τους ωφελήσει.

Ο τρίτος και τελευταίος παράγοντας είναι η συνολική απογοήτευση από τα πεπραγμένα όσων κυβερνήσεων πέρασαν αλλά και όσων μέτρων πάρθηκαν. Ειδικότερα από την περίοδο της οικονομικής κρίσης και των μνημονίων, οι αποφάσεις λαμβάνονται ουσιαστικά με την σύμφωνη γνώμη τρίτων χωρών που βρίσκονται εκτός εσωτερικής πραγματικότητας με αποτέλεσμα να αυξηθεί η δυσaráσκεια και η δυσμένεια. Από το 2015 και μετά με την διεξαγωγή του Δημοψηφίσματος είναι το σημείο καμπής καθότι άρχισε η αποχή από την εκλογική διαδικασία να αποτελεί μία συνειδητή πράξη αποδοκιμασίας . Συνεπώς η ψυχολογική αποξένωση μετατρέπει την αποχή σε μία ισχυρή δήλωση απομάκρυνσης και απογοήτευσης από τα κοινά . Όπως καταγράφεται από τις τελευταίες εκλογικές αναμετρήσεις, η άποψη αυτή οδεύει προς το να παγιωθεί και η συμμετοχή στις εκλογές να είναι διαρκώς μειωμένη.

Κεφάλαιο 6. Η κατανομή των ερευνητικών ερωτημάτων

6.1 Κοινωνικό προφίλ και υψηλά ποσοστά αποχής

Η αποχή από την εκλογική διαδικασία δεν κατανέμεται ομοιόμορφα στο σύστημα σώμα αλλά σχετίζεται με συγκεκριμένους κοινωνικούς και δημογραφικούς παράγοντες. Η τελική απόφαση για την απουσία από τις κάλπες δεν αφορά μόνο την ατομική ψυχολογία και σκέψη του κάθε πολίτη αλλά επηρεάζεται και από την θέση του ατόμου στην κοινωνία , το γνωστικό, οικονομικό και μορφωτικό επίπεδο που διαθέτει αλλά και την εμπλοκή του με άλλους φορείς.

Στην χώρα μας τα τελευταία χρόνια η οικονομική κρίση που έχει εμφανώς αφήσει τα αποτυπώματά της, μαζί με την απογοήτευση από τα συνολικά πεπραγμένα προηγούμενων κυβερνήσεων, έχουν λειτουργήσει ως καταλύτες μετατρέποντας την αποχή σε πάγια θέση μίας μεγάλης μερίδας των ψηφοφόρων. Στις επόμενες ενότητες που ακολουθούν θα αναλυθεί διεξοδικά πως η ηλικία και το μορφωτικό επίπεδο διαφοροποιούν τη συμμετοχή στις εκλογές, ποια είναι η

επίδραση του κοινωνικού κεφαλαίου στην κοινωνικοποίηση των πολιτών αλλά και πως επηρεάζει η οικονομική κατάσταση την προτεραιότητα της ψήφου.

6.2 Ο ρόλος της ηλικίας και της μόρφωσης στην εκλογική αποχή

Η ηλικία είναι ένας από τους καθοριστικούς παράγοντες στην εκλογική αποχή με τις νεότερες γενιές να παίζουν σημαντικό ρόλο σε αυτό το φαινόμενο. Εστιάζοντας στους λόγους αποχής των νέων καταλήγουμε σε δύο σημαντικούς παράγοντες. Αρχικά η καθημερινότητα των νέων επηρεάζει άμεσα και την απόφαση για την συμμετοχή τους στις κάλπες είτε αναφερόμαστε σε φοιτητές είτε και σε μικρότερες ηλικιακά ομάδες. Το κόστος που χρειάζεται να καλύψουν προκειμένου να δώσουν το παρόν στις εκλογές είναι ολοένα και μεγαλύτερο ειδικότερα όταν η αναφορά γίνεται για ένα σύστημα που απαιτεί φυσική παρουσία. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να επιλέγεται η απόφαση της εξοικονόμησης χρημάτων αλλά και της αποχής (Wattenberg, 2012).

Επίσης η τωρινή γενιά έχοντας ζήσει τις συνέπειες από την οικονομική κρίση και έχοντας επηρεαστεί σε τεράστιο βαθμό, πιστεύει πως η ψήφος της δεν θα επιφέρει καμία ουσιαστική αλλαγή σε σχέση με τις προηγούμενες εκλογικές διαδικασίες αλλά και ότι το τελικό αποτέλεσμα θα παραμείνει ίδιο. Έτσι επικρατεί η πεποίθηση ότι η υπάρχουσα πολιτική σκηνή αδυνατεί να δώσει λύσει στα προβλήματα που απασχολούν τον νεότερο ηλικιακά πληθυσμό. Για αυτό και σε αντίθεση με τις παλιότερες γενιές που θεωρούσαν καθήκον την παρουσία τους στις εκλογές, η πίεση αυτή δείχνει πως εξαφανίζεται στους νέους που μέσω της αποχής εκφράζουν την απογοήτευσή τους για το πολιτικό σύστημα.

Ο δεύτερος άξονας που αφορά το κομμάτι του μορφωτικού επιπέδου, επηρεάζει την συμμετοχή στις εκλογές με διττό τρόπο. Σε μία πρώτη ανάγνωση η εκπαίδευση λειτουργεί με τρόπο που ενισχύει την παρουσία στις εκλογές καθώς οι νέοι έχουν πλέον τα εφόδια τα κατανοήσουν εις βάθος τα πολιτικά προγράμματα και τις θέσεις του κάθε πολιτευμένου ειδικότερα στην εποχή της τεχνολογίας. Ακόμα νιώθουν περισσότερο ικανοί να επιλέξουν ένα κόμμα το οποίο τους εκφράζει και σε μεγάλο βαθμό να καθορίσουν και το μέλλον του.

Αυτό που επικρατεί όμως είναι πως όσο μεγαλύτερο είναι το επίπεδο μόρφωσης του πληθυσμού, τόσο σκληρότερη γίνεται και η κρίση απέναντι σε αυτούς που ασκούν την εξουσία. Αποτέλεσμα αυτού είναι να κατανοούν οι ψηφοφόροι την πολιτική αδυναμία του συστήματος και να επιλέγουν την αποχή ως μία ένδειξη αποδοκιμασίας και απογοήτευσης (Gallego, 2010). Αντίθετα για την μερίδα του πληθυσμού που είναι λιγότερο μορφωμένη, η δυσκολία στο να κατανοήσουν τις εκλογικές θέσεις και απόψεις αλλά και ο περιορισμός λόγω του υψηλού γνωστικού κόστους, οδηγούν συχνότερα στην παθητική αποχή.

Πίνακας 5 Παράγοντες αποχής

Παράγοντας	Είδος Αποχής	Αιτιολογία βάση της μελέτης	Στατιστική στάση
Νέα ηλικία	Ενεργητική και παθητική	Συμμετοχή	Κόστος μετακίνησης και απογοήτευση από την κρίση.
Υψηλό μορφωτικό επίπεδο	Ενεργητική	Παθητική αποχή	Συνειδητή αποδοκιμασία των πολιτικών προγραμμάτων.
Χαμηλό μορφωτικό επίπεδο	Παθητική	Ενεργητική αποχή	Πολυπλοκότητα διαδικασίας και υψηλό γνωστικό κόστος.
Απομονωμένο κοινωνικό περιβάλλον	Παθητική	Πλήρης απομάκρυνση	Έλλειψη κοινωνικής ενσωμάτωσης και συμμετοχής στα κοινά.

Βάση της ανάλυσης η αποχή της νέας γενιάς δεν έχει μία ενιαία στάση αλλά διαφοροποιείται ανάλογα με την μόρφωση και την κοινωνική θέση του ψηφοφόρου. Η ηλικία λειτουργεί ως ανασταλτικός παράγοντας μεταξύ του κόστους συμμετοχής στις εκλογές και στην απογοήτευση για τα πεπραγμένα των κυβερνήσεων. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ο διττός ρόλος της μόρφωσης που από την μία πλευρά δίνει τα εφόδια για κατανόηση του πολιτικού σκηνικού αλλά κάνει την κριτική περισσότερο αυστηρή προς τα όρια της αποδοκιμασίας. Από την άλλη πλευρά σε χαμηλότερα επίπεδα μόρφωσης κυριαρχεί η αποχή λόγω γνωστικού κόστους και της πολυπλοκότητας του πολιτικού συστήματος.

Συνεπώς η μείωση της αποχής των νέων χρειάζεται μία αποτελεσματική προσέγγιση σε διάφορα επίπεδα. Η απλούστευση της εκλογικής παρουσίας που αφορά το κομμάτι της φυσικής συμμετοχής αλλά και η βελτίωση του γνωστικού επιπέδου είναι απαραίτητα για να αλλάξουν τα εκλογικά δεδομένα σχετικά με την παρουσία των νεότερων ηλικιών στις κάλπες.

6.3 Η επίδραση του κοινωνικού κεφαλαίου

Η έννοια του κοινωνικού κεφαλαίου (Putnam) αναφέρεται στα χαρακτηριστικά της κοινωνικοποίησης των ψηφοφόρων όπως η συμμετοχή σε δίκτυα, σε οργανώσεις και σε συλλόγους που εμβαθύνουν στη συνεργασία και το κοινωνικό όφελος. Το κοινωνικό κεφάλαιο βοηθάει από την μεριά του στην πολιτική συμμετοχή μέσω κάποιων χαρακτηριστικών. Η συμμετοχή των πολιτών σε εθελοντικές οργανώσεις ή σε σωματεία λειτουργεί ως ένα ασφαλές περιβάλλον που οι πολιτικές ψηφοφορίες και η γνώσεις για το πολιτικό σκηνικό, μεταφέρονται ταχύτερα και με μικρό γνωστικό κόστος. Έτσι καλλιεργείται η κουλτούρα του να συμμετέχουν οι πολίτες στα κοινά αλλά και να συζητούν είτε να διαχειρίζονται κοινά προβλήματα. Επίσης η σκέψη ότι γίνονται κινήσεις που ενισχύουν την συλλογικότητα και έχουν κάποιο αντίκρυσμα, μειώνει την τάση για πολιτική αποχή.

Παράλληλα τα κοινωνικά δίκτυα που βρίσκονται κοντά στον κάθε πολίτη όπως η οικογένεια, οι φίλοι ή και τα άτομα του εργασιακού περιβάλλοντος λειτουργούν σαν μηχανισμοί επιβολής της πολιτικής σκέψης αλλά και ψήφου. Όταν η συμμετοχή στην εκλογική διαδικασία είναι μία επιλογή που θεωρείται κοινωνικά αποδεκτή μέσα στο σύνολο, τότε το άτομο τείνει να προσαρμόζεται σε αυτό ώστε να διατηρήσει και την θέση του. Αντίθετα όταν επικρατήσει η πολιτική απάθεια και η αποδοκιμασία για τους κυβερνώντες και τα πολιτικά κόμματα τότε η αποχή είναι αυτή που επικρατεί στο σύνολο της κοινωνίας

Στο ελληνικό περιβάλλον ιδιαίτερα από την έναρξη της οικονομικής κρίσης και μετά, υπήρξε διάβρωση και αποδυνάμωση του κοινωνικού κεφαλαίου. Γενικότερα η αποδυνάμωση της συλλογικότητας και της κοινής πορείας αλλά και η στροφή προς το ατομικό συμφέρον οδήγησαν στην σταδιακή απομάκρυνση από τις κάλπες. Αυτό είχα σαν αποτέλεσμα να δημιουργηθεί κοινωνική απομάκρυνση αλλά και απομόνωση ειδικά της νεότερης γενιάς από το πολιτικό σκηνικό και της διαδικασίες που μπορούν να επηρεάσουν το μέλλον τους.

6.4 Διασυνδεδετικό και συνεκτικό κοινωνικό κεφάλαιο

Σύμφωνα με τον Pudnam το κοινωνικό κεφάλαιο χωρίζεται σε δύο διαφορετικές κατηγορίες το διασυνδεδετικό και το συνεκτικό . Το πρώτο αφορά την σύνδεση των κοινωνικών ομάδων όπως είναι οι σύλλογοι και οι οργανώσεις. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό για την μείωση της αποχής διότι δημιουργεί την τάση πως οι ψηφοφόροι ανήκουν σε ένα ευρύτερο σύνολο. Το δεύτερο αφορά τους δεσμούς στο στενό και ευρύτερο περιβάλλον όπως οι φίλοι και η οικογένεια. Αυτό είναι κάτι που ενισχύει την εσωτερική αλληλεγγύη και κατανόηση ωστόσο ενισχύει μία εσωστρεφή και ατομική σκέψη που πολλές φορές οδηγεί και στην απόφαση για αποχή.

Γράφημα 3

Στη σύγχρονη εποχή που τα ποσοστά αποχής είναι υψηλά ειδικά στους νέους , το κοινωνικό κεφάλαιο έχει μεγαλύτερη ισχύ στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και γενικότερα όπου υπερισχύει η τεχνολογία. Τα κοινωνικά δίκτυα προσφέρουν συχνά την ενημέρωση που χρειάζεται για το πολιτικό σκηνικό δίχως κόστος αλλά και χωρίς να απαιτείται η φυσική παρουσία. Επίσης η ψηφιακή εποχή μπορεί να παρέχει το αίσθημα της πολιτικής συμμετοχής δίχως να είναι

απαραίτητη η πρόσβαση στις κάλπες. Τέλος η απουσία ισχυρών δεσμών όπως στο παρελθόν μπορούν να οδηγήσουν στην χαλάρωση από την έννοια της άσκησης του εκλογικού δικαιώματος , ενισχύοντας την παθητική αποχή.

6.5 Η επίδραση του εισοδήματος στην ψήφο

Η οικονομική κατάσταση και το επίπεδο του εισοδήματος των πολιτών αποτελούν ένα κρίσιμο παράγοντα για την προσέλευσή τους στην εκλογική διαδικασία καθώς είναι κάτι που επηρεάζει άμεσα τον τρόπο σκέψης τους και απόφασής τους . Στην προσπάθεια για ανάλυση της αποχής τόσο πολιτικά όσο και κοινωνιολογικά , η οικονομική δυσπραγία λειτουργεί ως εμπόδιο και οδηγεί στην πολιτική απάθεια (Brady, Verba, & Schlozman, 1995). Όταν ένα άτομο ή μια οικογένεια στον ευρύτερο κύκλο της βρεθούν αντιμέτωπα με δύσκολες συνθήκες και προβλήματα της καθημερινότητας όπως η ανεργία, η επιβίωση και η οικονομική αβεβαιότητα τότε οι βιοτικές ανάγκες μπαίνουν στην κορυφή της πυραμίδας. Επομένως είναι λογικό να δοθεί βάση στην κάλυψη αναγκών όπως η εύρεση εργασίας και η πληρωμή των άμεσων εξόδων.

Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα , η συμμετοχή στις εκλογές να μην αποτελεί προτεραιότητα παρότι αποτελεί το ύψιστο δημοκρατικό δικαίωμα καθώς τα καθημερινά ζητήματα είναι περισσότερα και οι εκλογές δεν προσφέρουν άμεση λύση στα προβλήματα της επιβίωσης. Επίσης οι κοινωνικές τάξεις με χαμηλά εισοδήματα αισθάνονται συχνά απογοητευμένα και αποκλεισμένα από τα κέντρα λήψης αποφάσεων καθώς πιστεύουν ότι τα πολιτικά κόμματα αδιαφορούν για αυτές και ασχολούνται μόνο με ανώτερα στρώματα.

Στην ελληνική εκλογική διαδικασία όπου η φυσική παρουσία είναι απαραίτητη για τον κάθε πολίτη, το σύστημα λειτουργεί ως άμεσο εμπόδιο στο να προσέλθουν οι ψηφοφόροι στον τόπο καταγωγής τους όπως αναφέρουν οι (Blais, Daoust, Dassonneville, & Lau, 2021). Οι πολίτες με χαμηλό εισόδημα , οι άνεργοι αλλά πλέον και όσοι ανήκουν στην μεσαία τάξη ουσιαστικά αδυνατούν να καλύψουν τα έξοδα μετακίνησης που ιδιαίτερα την σημερινή εποχή είναι δυσβάσταχτα. Για αυτό τον λόγο και όταν η μετακίνηση απαιτεί χρήματα που προορίζονται για

την κάλυψη αναγκών που είναι υποχρεωτικές για την καθημερινότητα τότε η αποχή αποτελεί την μοναδική ορθολογική λύση.

Γενικότερα η οικονομική κρίση και η περίοδος των μνημονίων επηρέασε ακόμα περισσότερο όπως αποδείχτηκε τα χαμηλά κοινωνικά στρώματα και το εισόδημά τους. Έτσι επικράτησε η άποψη ότι οι αποφάσεις λαμβάνονται από εξωτερικούς παράγοντες και όχι από την εκλεγμένη κυβέρνηση, έχοντας μάλιστα ιδιαίτερη σκληρότητα. Το γεγονός αυτό οδήγησε στην πλήρη απογοήτευση και στην υποβάθμιση της ψήφου. Με αυτό το σκεπτικό επικράτησε η άποψη πως η παρουσία στις κάλπες δεν επιφέρει καμία αλλαγή στην καθημερινότητα και καθιερώθηκε πλέον η αλλαγή ως μοναδική λύση αποδοκιμασίας. Συνεπώς η οικονομική κατάσταση επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό την ιεράρχηση της ψήφου και λειτουργεί ως φίλτρο προκειμένου να κριθεί εάν η παρουσία στις κάλπες έχει αξία ή αποτελεί σπατάλη χρημάτων.

Κεφάλαιο 7 Οι άξονες των ερευνητικών ερωτημάτων

7.1 Οι κανόνες του παιχνιδιού και το πολιτικό κλίμα στην αποχή.

Η λήψη της απόφασης για αποχή από την εκλογική διαδικασία δεν αφορά μόνο τον κάθε πολίτη σε ατομικό επίπεδο. Αντίθετα επηρεάζεται και από το μακρο επίπεδο των θεσμών δηλαδή τους κανόνες του παιχνιδιού που ορίζει το πολιτικό σύστημα αλλά και από το πολιτικό κλίμα που διαμορφώνει την άποψη των ψηφοφόρων. Στο κεφάλαιο αυτό εξετάζεται πως η σχέση μεταξύ των θεσμών και του πολιτικού σκηνικού ορίζει την αποχή και την μετατρέπει σε μία πάγια δομική επιλογή.

Οι θεσμικοί κανόνες επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό το θεσμικό και γνωστικό κόστος που χρειάζεται να καταβάλει ο κάθε πολίτης προκειμένου να προσέλθει στις κάλπες. Όπως αναφέρουν οι (Lijphart, 2012) και Geys (2006) όσο ευκολότερο είναι το επίπεδο πρόσβασης τόσο πιθανότερο είναι να μειωθούν και τα ποσοστά αποχής. Στην Ελλάδα το πολιτικό πλαίσιο είναι πλέον ξεκάθαρο πως δεν ακολουθεί τους ρυθμούς της τεχνολογικής εξέλιξης και μπορεί να χαρακτηριστεί στάσιμο και προσκολλημένο στο παρελθόν.

Το μεγαλύτερο εμπόδιο όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενα κεφάλαια παραμένει η φυσική παρουσία στα εκλογικά τμήματα και στα μέρη καταγωγής του κάθε πολίτη ειδικότερα στην εποχή της οικονομικής αβεβαιότητας που διανύουμε όπου τα έξοδα μετακίνησης είναι δυσβάσταχτα. Επίσης σημαντικό πρόβλημα αποτελεί και η μεταφορά των εκλογικών δικαιωμάτων στην εκλογική περιφέρεια του κάθε πολίτη καθώς παραμένει ένα άλυτο γραφειοκρατικό πρόβλημα παρότι που η εγγραφή είναι μία απλή διαδικασία.

Παράλληλα η περιορισμένη επιλογή της ψήφου και η απουσία χρήσης της επιστολικής που αφορά συγκεκριμένες πληθυσμιακές ομάδες, στερεί από εργαζόμενους την ημέρα των εκλογών αλλά και από φοιτητές ή ηλικιωμένους με δυσκολία στην πρόσβαση το δικαίωμα στην ψήφο. Τέλος στο κομμάτι αυτό ενσωματώνεται και η αδιαφορία του κράτους να ενημερώσει επαρκώς και αναλυτικά τους πολίτες για την πολιτική κατάσταση και τις θέσεις των κομμάτων με αποτέλεσμα να βρίσκονται αντιμέτωποι με ένα καταιγισμό πληροφοριών.

7.2 Πως το εκλογικό σύστημα επηρεάζει την αποχή

Το εκλογικό σύστημα διαμορφώνει την απόφαση των πολιτών ώστε να δώσουν το παρόν στις εκλογές καθώς ορίζει το κατά πόσο η ψήφος τους έχει πραγματική αξία για την διαμόρφωση του εκλογικού αποτελέσματος. Έτσι ανάλογα με τους κανόνες κατανομής των εδρών στα πολιτικά κόμματα και στους εκλεγμένους αντιπροσώπους του λαού, ενισχύεται το κίνητρο συμμετοχής ή διευρύνεται η αποχή από την διαδικασία. Η διαφοροποίηση των κινήτρων ανάμεσα στα δύο μοντέλα της απλής αναλογικής και της ενισχυμένης μπορεί να οριστεί ως εξής:

Στην απλή αναλογική υπάρχει η πεποίθηση πως καμία ψήφος δεν πάει ουσιαστικά χαμένη . Έτσι ο κάθε ψηφοφόρος αισθάνεται πως παίζει σημαντικό ρόλο στη διαδικασία αφού ένα μικρό ποσοστό αρκεί ώστε να υπάρχει κοινοβουλευτική εκπροσώπηση ενώ σε διαφορετική περίπτωση αυτό το κομμάτι των πολιτών θα απείχε από την διαδικασία. Παράλληλα με αυτό το κίνητρο δίνεται και ο απαραίτητος πλουραλισμός στην πολιτική σκηνή αφού υπάρχει μεγαλύτερη εκπροσώπηση και δεν ακούγεται μόνο η φωνή των δύο ή τριών μεγάλων κομμάτων. Από την άλλη

σκοπιά η απλή αναλογική οδηγεί και σε κυβερνήσεις συνεργασίας όπου ουσιαστικά στην επιλογή της διακυβέρνησης και της νίκης γίνονται συνεργασίες χωρίς πλάνο και μέλλον.

Στην ενισχυμένη αναλογική υπάρχει η σιγουριά πως η ψήφος του κάθε πολίτη θα οδηγήσει σε σχηματισμό κυβέρνησης. Αυτό δίνει και μεγαλύτερο κίνητρο ειδικά σε όσους σκοπεύουν να ψηφίσουν ένα από τα μεγάλα κόμματα καθώς το αποτέλεσμα είναι άμεσο. Αντίθετα αυτού του είδους τα συστήματα κόβουν την είσοδο στο κοινοβούλιο και μικρότερα κόμματα και οι ψηφοφόροι αυτών νιώθουν πως δεν υπάρχει κανένας λόγος να ψηφίσουν. Έτσι δημιουργείται η πεποίθηση πως το πολιτικό σκηνικό είναι ουσιαστικό κλειστό μεταξύ των λαοφιλέστερων κομμάτων.

Πίνακας 6 Εκλογικό σύστημα

Εκλογικό σύστημα	Θετικό κίνητρο συμμετοχής	Κίνδυνος που οδηγεί στην αποχή
Απλή αναλογική	Πολυφωνία & Δικαιοσύνη: Καμία ψήφος δεν πάει χαμένη, δίνεται φωνή στις μειοψηφίες.	Ακυβερνησία / Παζάρια: Αίσθημα ματαιότητας αν οι μετεκλογικές συνεργασίες αλλοιώνουν τη βούληση του πολίτη.
Ενισχυμένη αναλογική	Κυβερνησιμότητα: Ξεκάθαρος νικητής, άμεσος σχηματισμός σταθερής κυβέρνησης.	Αποκλεισμός: Ψυχολογία «χαμένης ψήφου» για όσους στηρίζουν κόμματα κοντά ή κάτω από το όριο εισόδου.

7.3 Η επίδραση της πολιτικής πόλωσης στην εκλογική συμπεριφορά

Η πολιτική πόλωση αποτελεί έναν από τους αμφιλεγόμενους παράγοντες που διαμορφώνουν το πολιτικό σκηνικό. Όσο ο ανταγωνισμός και οι πολιτικές συγκρούσεις μεταξύ των κομμάτων αυξάνονται, η επίδραση στο εκλογικό σώμα δεν είναι ενιαία αλλά γίνονται μέσω δύο διαφορετικών μηχανισμών. Από την μία πλευρά υπάρχει η δομική συσπείρωση της κομματικής βάσης και από την άλλη η ψυχολογική απόθνηση και η αποξένωση των μετριοπαθών ψηφοφόρων. Σε περιβάλλοντα με έντονη πόλωση τα κόμματα επιστρατεύουν από μόνα τους διλήμματα για να αυξήσουν την συμμετοχή των παραδοσιακών ψηφοφόρων τους.

Όπως υποστηρίζουν οι (Abramowitz & Saunders, 2008), όταν γίνονται γνωστές δομικές διαφωνίες μεταξύ των κομματικών ομάδων τότε διαμορφώνεται μία εικόνα δραματοποίησης του εκλογικού αποτελέσματος, γεγονός που ενισχύει την πολιτική αποτελεσματικότητα των κομματικών πυρήνων και ουσιαστικά δίνει το κίνητρο για να προσέλθουν όλο και περισσότεροι στις κάλπες. Παράλληλα το κλίμα πόλωσης μεταφέρεται στο κοινωνικό και οικογενειακό περιβάλλον, μεγαλώνοντας τους μηχανισμούς της πίεσης για συμμετοχή στις εκλογές αφού η αποχή μπορεί και να μεταφραστεί ως στήριξη στον αντίπαλο πολιτικό δέος.

Η πόλωση ενεργοποιεί τους πολίτες που είναι κατασταλαγμένοι σε μία κομματική επιλογή όμως την ίδια στιγμή λειτουργεί και ως ένας παράγοντας απομάκρυνσης για τους ψηφοφόρους που είναι μετριοπαθείς και λιγότερο πολιτικοποιημένοι. Σε μία προεκλογική περίοδος οι συνεχόμενες καταιγίδες πληροφοριών που λαμβάνουν οι πολίτες, αυξάνουν κατά πολύ το γνωστικό κόστος της πληροφορίας. Έτσι οι ψηφοφόροι είναι απόλυτα λογικό να καταβάλλονται από πολιτική σύγχυση και κόπωση.

Σύμφωνα με τον (Fiorina, 2006) η πόλωση που δημιουργείται από τα μεγάλα παραδοσιακά κόμματα που είναι στην εξουσία δεν φανερώνει και τις πραγματικές πεποιθήσεις για την πλειοψηφία των πολιτών. Για αυτό και όταν στην προεκλογική περίοδο γίνει κατανοητό πως όταν τα κόμματα εστιάζουν σε προσωπικές αντιπαραθέσεις και σε λαϊκισμό αντί για ουσιαστικές προτάσεις επίλυσης των προβλημάτων, τότε δημιουργείται και η ψυχολογική αποξένωση. Για

αυτή την κατηγορία πολιτών η αποχή μετατρέπεται σε πράξη αποδοκιμασίας καθώς θεωρούν ότι το πολιτικό σύστημα δεν τους εξυπηρετεί. Επομένως η ακραία πόλωση οδηγεί τους ψηφοφόρους στην απομάκρυνση από την εκλογική διαδικασία.

Στην ελληνική πραγματικότητα πριν την εποχή των μνημονίων και την οικονομική κρίση η πόλωση λειτουργούσε ως μοχλός συμμετοχής στην εκλογική διαδικασία, για αυτό και τα ποσοστά αποχής έως και το 2004 ήταν σε λογικά επίπεδα. Ωστόσο από την οικονομική κρίση και το Δημοψήφισμα του 2015 άλλαξε ριζικά η τάση της συμμετοχής στις κάλπες. Η έντονη τα πόλωση που διαμορφώθηκε την εποχή των μνημονίων δεν οδήγησε σε συσπείρωση τους ψηφοφόρους αλλά αντίθετα καλλιέργησε ένα αίσθημα κόπωσης και δυσαρέσκειας.

Όπως είναι φυσικό οι πολίτες ένιωσαν ότι παρά τις κομματικές αντιπαραθέσεις και τους διαφορετικούς λόγους, οι βασικές οικονομικές αποφάσεις παρέμειναν εγκλωβισμένες ι δίχως να γίνεται κάτι διαφορετικό ώστε να δοθεί λύση και μάλιστα λαμβάνονταν και από τεχνοκράτες του εξωτερικού αντί από τα υπάρχοντα εκλεγμένα πολιτικά πρόσωπα. Έτσι αυτό εξηγεί σε μεγάλο βαθμό και τα αποτελέσματα των εκλογών για το 2023-2024 όπου παρά τις προσπάθειες των κομμάτων να συντηρήσουν πολωτικά διλήμματα, η πλειοψηφία των νέων ανθρώπων αποφάσισε να απέχει και να αποδοκιμάσει την εκλογική διαδικασία.

7.4 Η εκλογική κόπωση από τις συνεχόμενες αναμετρήσεις

Η συχνότητα με την οποία διεξάγονται οι εκλογικές αναμετρήσεις αλλά και η πίεση που δέχονται οι ψηφοφόροι προκειμένου να δώσουν το παρόν στις εκλογές, αποτελεί ένα ακόμα θεσμικό παράγοντα που συνδέεται άμεσα με το φαινόμενο της εκλογικής κόπωσης(voter fatigue) του εκλογικού σώματος. Οι υπερβολικά κοντινές αποστάσεις που διεξάγονται εκλογές και καλούνται οι πολίτες να προσέλθουν στις κάλπες όπως είναι φυσικό μειώνει και το ενδιαφέρον τόσο για τη συμμετοχή όσο και το αποτέλεσμα.

Η εκλογική διαδικασία με την σειρά της κλονίζεται καθώς από μία κορυφαία στιγμή δημοκρατικής έκφρασης αλλά και κεκτημένων μακροχρόνιων αγώνων, μετατρέπεται σε μία ψυχοφθόρα διαδικασία. Έτσι οι πολίτες αντιμετωπίζουν τις επερχόμενες αναμετρήσεις δίχως

κανένα απολύτως ενδιαφέρον και ως μία υποχρέωση που δεν θα προσφέρει οφέλη στην δύσκολη καθημερινότητά τους. Στο πλαίσιο αυτό, η κόπωση από τις συνεχόμενες προσελεύσεις στις κάλπες λειτουργεί σε δύο διαφορετικά επίπεδα.

Το πρώτο είναι το πρακτικό και οικονομικό όπου η υποχρέωση της φυσικής παρουσίας αλλά και η ανάγκη της μετακίνησης στην εκλογική περιφέρεια δημιουργούν ένα κόστος που μπορεί να χαρακτηριστεί και ως υπέρογκο για την εποχή μας ειδικά από την στιγμή που περιλαμβάνονται και οικογένειες. Για αυτό και στις δύσκολες συνθήκες των περιορισμένων οικονομικών δυνατοτήτων, η αποχή αποτελεί ουσιαστικά μονόδρομο για το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού.

Το δεύτερο είναι το γνωστικό και ψυχολογικό επίπεδο όπου η κάθε προεκλογική περίοδος περιλαμβάνει έναν καταιγισμό πληροφοριών και ένα μεγάλο κύμα αντιπαράθεσεων και διαφωνιών μεταξύ των πολιτικών κομμάτων. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να προκαλεί τον κορεσμό του εκλογικού σώματος καθώς βιώνει μία διαδικασία επαναλαμβανόμενη δίχως ουσιαστικά η ψήφος να έχει κάποιο αποτέλεσμα αλλά αντίθετα να προκαλείται σύγχυση και απάθεια προς την διαδικασία.

Σύμφωνα με τον (Garman,2017) ο προγραμματισμός δύο ή και περισσότερων εκλογικών αναμετρήσεων μέσα σε σύντομο διάστημα οδηγεί σε κατακόρυφη πτώση της συμμετοχής στην δεύτερη κάλπη καθώς το εκλογικό σώμα έχει εξαντληθεί. Η άποψη αυτή συνδέεται με βαθύτερες έρευνες στην ψυχολογική μεταβολή των πολιτών (Kostelka, 2025) που αποδεικνύουν ότι η υψηλή συχνότητα διεξαγωγής εκλογών αποδυναμώνει το σκεπτικό της εκλογικής παρουσίας και αντίθετα ενισχύει την κοινωνική αποδοχή της αποχής. Για αυτό το λόγο και οι ψηφοφόροι θεωρούν κοινωνικά αποδεκτή την απουσία τους από τις κάλπες.

Στο ελληνικό κράτος το φαινόμενο της κόπωσης είναι σε μία συνεχιζόμενη εξέλιξη ειδικότερα από την εποχή των μνημονίων και των οικονομικών μέτρων που ακολούθησαν εκείνη την περίοδο. Το Δημοψήφισμα του 2015 δημιούργησε το πρώτο μεγάλο κύμα αποχής και ενεργητικής κόπωσης, ωστόσο το αποκορύφωμα δόθηκε στις διπλές βουλευτικές εκλογές του 2023 (Μάιος και Ιούνιος). Η διεξαγωγή των δύο αναμετρήσεων μέσα σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα ουσιαστικά εξάντλησε την υπομονή του εκλογικού σώματος.

Έτσι ενώ αρχικά τον Μάιο του 2023 σημειώθηκε μία μικρή άνοδος στην παρουσία στα εκλογικά κέντρα, η διεξαγωγή δεύτερων εκλογών μέσα σε ένα μήνα οδήγησε σε ιστορικό ρεκόρ αποχής (47,17%) και έκανε το φαινόμενο της κόπωσης πιο ορατό από ποτέ επιβεβαιώνοντας πως η εκλογική απουσία είναι ένα δομικό χαρακτηριστικό του πολιτικού συστήματος.

Κεφάλαιο 8 Ηλεκτρονική διακυβέρνηση και εκλογική διαδικασία

8.1 Εισαγωγή

Η ηλεκτρονική διακυβέρνηση συνδέεται με τον ψηφιακό μετασχηματισμό της δημοκρατίας. Η ραγδαία ανάπτυξη των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΤΠΕ) αλλάζει ριζικά την σχέση των πολιτών με το κράτος και τη δημόσια διοίκηση. Η ηλεκτρονική διακυβέρνηση δεν αποτελεί απλά μία νέα διαδικασία στα πλαίσια της σύγχρονης εποχής αλλά ένα εργαλείο θεσμικής ανανέωσης. Καθότι τα παλιότερα μοντέλα εκλογικής συμμετοχής βρίσκονται σε διαδικασία κρίσης και απαξίωσης λόγω και του φαινομένου της ολοένα αυξανόμενης αποχής, οι ψηφιακές εφαρμογές μπορούν να προσφέρουν νέες δυνατότητες σχετικά με την μείωση των εμποδίων για την εκλογική διαδικασία, την αύξηση της διαφάνειας των αποτελεσμάτων αλλά και την αναγκαία επανασύνδεση των πολιτών με τα κοινά.

8.2 Μείωση του κόστους συμμετοχής μέσω των ΤΠΕ

Η απόφαση των πολιτών για την συμμετοχή ή την αποχή από την εκλογική διαδικασία μπορεί σε θεωρητικό επίπεδο να προσεγγιστεί μέσα από την θεωρία της ορθολογικής επιλογής. Σύμφωνα με τον (Downs, 1957) ο κάθε ψηφοφόρος αποκλειστικά για τον εαυτό του και ισοσταθμίζει το κόστος και το όφελος από την συμμετοχή του στην εκλογική διαδικασία. Όταν το κόστος είναι γνωστικό ή χρονικό ή και οικονομικό, υπερβαίνει το προσδοκώμενο όφελος τότε η αποχή μετατρέπεται σε μία ελκυστική επιλογή. Η ηλεκτρονική διακυβέρνηση στο σημείο αυτό έχει τη

δυνατότητα να παρέμβει προκειμένου να ενισχύσει την επιλογή των πολιτών μέσω των ΤΠΕ. Έτσι το κόστος της συμμετοχής που καλείται να μειωθεί κινείται μέσα σε τρεις άξονες.

Αρχικά ο πρώτος άξονας είναι η μείωση του οικονομικού και γεωγραφικού κόστους. Με βάση το ισχύον εκλογικό σύστημα η υποχρεωτική φυσική παρουσία στο εκλογικό τμήμα της περιφέρειας που ανήκει ο κάθε πολίτης δημιουργεί σημαντικά εμπόδια όπως η μετακίνηση, η διαμονή αλλά και η διατροφή. Το κόστος αυτό ειδικότερα στην εποχή μας όπου οι οικονομικές συνθήκες είναι δύσκολες, λειτουργεί αποτρεπτικά για τις οικογένειες και για ομάδες με χαμηλό κοινωνικό εισόδημα όπως οι φοιτητές ή ακόμα και για την κατηγορία των ανέργων. Οι ψηφιακές πλατφόρμες με το να επιτρέπουν την εγγραφή εξ αποστάσεως σε δημότες που ανήκουν σε άλλες περιφέρειες ή σε κατοίκους του εξωτερικού και ακόμα περισσότερο με το να επιτρέπουν την χρήση ψηφιακής ή επιστολικής ψήφου, μειώνουν το οικονομικό κόστος αλλά και τις μεγάλες αποστάσεις (Solvak & Vassil, 2016).

Στη συνέχεια μπορεί να γίνει αναφορά στη μείωση του χρονικού και γραφειοκρατικού κόστους. Η διαχρονική σχέση που έχουν οι δημόσιες υπηρεσίες με την δρομολόγηση των εκλογικών υποχρεώσεων του κάθε πολίτη όπως η ενημέρωση για τα σωστά στοιχεία στους εκλογικούς καταλόγους ή η δήλωση κωλύματος, ήταν ανέκαθεν μία διαδικασία που απαιτούσε χρόνο ώστε να υλοποιηθεί όπως και κάθε διαδικασία που περιλαμβάνει δημόσιους φορείς (Twizeyimana & Andersson, 2019). Η σταδιακή εξέλιξη και ψηφιοποίηση των δημόσιων υπηρεσιών στην Ελλάδα (όπως το gov.gr) είναι σε φάση πλέον που απλοποιεί τις διαδικασίες αλλά και μειώνει την ταλαιπωρία που υφίσταντο οι πολίτες. Έτσι η ταχύτητα και η ευκολία που μπορούν πλέον να ολοκληρώνονται οι συναλλαγές βοηθούν στο να κερδίσουν οι ψηφοφόροι πολύτιμο χρόνο από την καθημερινότητά τους.

Ακόμα ένας άξονας αφορά τη μείωση του γνωστικού κόστους. Η λήψη πληροφοριών σχετικά με τις πολιτικές θέσεις και τα προγράμματα των κομμάτων, τα βιογραφικά των υποψηφίων για τις εκλογές αλλά και η επεξεργασία των πληροφοριών, είναι κάτι που απαιτεί χρόνο αλλά και πνευματική συγκέντρωση. Άλλωστε όπως αναλύθηκε και στο κεφάλαιο της εκλογικής κόπωσης, ο καταγισμός των πληροφοριών μπορεί να αυξήσει το γνωστικό κόστος και να οδηγήσει σε εκλογική απάθεια. Η ηλεκτρονική διακυβέρνηση μπορεί να συμβάλλει στην μείωση του κόστους μέσα από την δημιουργία και την κοινοποίηση σωστά δομημένων και έγκυρων ψηφιακών αποθετηρίων πληροφοριών. Η παροχή εξατομικευμένης πληροφορίας ώστε να γνωρίζει ο κάθε

πολίτης που ψηφίζει, τους υποψήφιους που μπορεί να εκλέξει αλλά και τους συνδυασμούς μαζί με τις θέσεις τους, επιτρέπουν την λήψη εξαιρετικά χρήσιμων πληροφοριών με την μικρότερη δυνατή κατανάλωση (Quintelier & Vissers, 2008).

Συμπερασματικά η ύπαρξη και εξέλιξη της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης αλλάζει προς το καλύτερο τα δεδομένα της εκλογικής παρουσίας. Η μείωση των εμποδίων που έχουν δημιουργηθεί για την συμμετοχή στις κάλπες κάνει την ψήφο να φαίνεται μία διαδικασία με χαμηλό κόστος , βοηθάει στην επανένταξη των πολιτών αλλά και στην ενασχόλησή τους εκ νέου με τα κοινά και δίνει τη δυνατότητα στη νέα γενιά να συμμετέχει στις εκλογές και να καθορίζει το μέλλον της.

8.3 Προκλήσεις, περιορισμοί και το εκλογικό χάσμα στην ηλεκτρονική διακυβέρνηση

Παρότι η ηλεκτρονική διακυβέρνηση και τα ψηφιακά εργαλεία μειώνουν σημαντικά το κόστος (οικονομικό, χρονικό και γνωστικό), η εισαγωγή των ΤΠΕ μέσα στο δημοκρατικό περιβάλλον συναντά ιδιαίτερες προκλήσεις. Προκειμένου να εξασφαλιστεί μία σφαιρική άποψη σχετικά με την επίδραση της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης στην μείωση της αποχής, είναι απαραίτητο να συζητηθούν και οι δομικές ανισότητες που μπορεί να προκύψουν κατά την εφαρμογή της.

Το κυριότερο ζήτημα εντοπίζεται στην ανάδειξη του ψηφιακού χάσματος. Η μετάβαση της ψηφοφορίας ή ακόμα και της ενημέρωσης για την εκλογική διαδικασία και την προετοιμασία της, προϋποθέτει καθολική πρόσβαση στο διαδίκτυο και στις κατάλληλες πλατφόρμες ενημέρωσης. Ωστόσο η πρόσβαση δεν είναι εξασφαλισμένη ομοιόμορφα στο κοινωνικό σύνολο αλλά ούτε και σε όλες τις περιοχές της χώρας. Οι κάτοικοι απομακρυσμένων αγροτικών περιοχών ή νησιών , οι ηλικιωμένοι πολίτες αλλά και ασθενέστερες οικονομικά ομάδες συχνά στερούνται το δικαίωμα από την άμεση πρόσβαση στην τεχνολογία και την ενημέρωση.

Όπως αναφέρει η (Norris , 2001) η τεχνολογία κρύβει τον κίνδυνο να δημιουργήσει ένα τεχνολογικό χάσμα όπου από την μία μεριά οι ομάδες που την κατέχουν ήδη και που έχουν εξασφαλίσει ευκολότερη πρόσβαση αποκτούν ακόμα μεγαλύτερο προβάδισμα και δικαίωμα στην ενημέρωση ενώ οι ομάδες που βρίσκονται στο περιθώριο και δεν έχουν εύκολη πρόσβαση,

αποκλείονται ακόμα περισσότερο. Για αυτό και σε μία τέτοια περίπτωση η αποχή που είναι ο στόχος να μειωθεί δεν γίνεται πράξη αντίθετα δημιουργείται μία νέα κατηγορία των πραγμάτων που ονομάζεται ψηφιακή αποχή.

Παράλληλα σημαντικό εμπόδιο αποτελεί και ο βαθμός ψηφιακού εγγραμματισμού του πληθυσμού. Η δημιουργία ενημερωτικών ψηφιακών σελίδων στο διαδίκτυο δεν ταυτίζεται άμεσα με την σωστή χρήση τους από τους πολίτες. Το κράτος μπορεί σταδιακά να ψηφιοποιεί τις υπηρεσίες προς την ταχύτερη και αμεσότερη εξυπηρέτηση ή ενημέρωση των πολιτών ωστόσο απαιτείται και η κατάλληλη εκπαίδευση του συνόλου ώστε να τις χρησιμοποιεί. Διαφορετικά το γνωστικό κόστος που προβληματίζει ένα μεγάλο μέρος του συνόλου αυξάνεται , προκαλώντας σύγχυση και δυσαρέσκεια που εν τέλει οδηγούν στην αποχή από την εκλογική διαδικασία.

Μία ακόμα κρίση κατηγορία είναι η κυβερνοασφάλεια και η εμπιστοσύνη στους θεσμούς. Η επιλογή και η εκπαίδευση των πολιτών σε πλατφόρμες ηλεκτρονικής ψηφοφορίας (e-voting) απαιτούν την διασφάλιση της μυστικότητας που έχει η κάθε ψήφος αλλά και την αδιάβλητη λειτουργία της ψηφιακής διαδικασίας. Οι κίνδυνοι που κρύβει το διαδίκτυο από τις κυβερνοεπιθέσεις που είναι συχνό φαινόμενο ή η έλλειψη διαφάνειας είναι ικανά να κλονίσουν την εμπιστοσύνη των ψηφοφόρων προς την νέα ψηφιακή διαδικασία. Έτσι εάν περάσει η ιδέα στο εκλογικό σώμα πως η διαδικασία είναι ελεγχόμενη και το αποτέλεσμα προκαθορισμένο τότε η αποχή αναμένεται να διογκωθεί και να εδραιωθεί η άποψη ότι η εκλογική διαδικασία είναι χειραγωγημένη.

Τέλος εξετάζοντας παραδείγματα άλλων χωρών που έχουν εφαρμόσει την ηλεκτρονική διαδικασία στις εκλογές μπορεί να δημιουργηθεί ένα ακόμα ζήτημα. Η εισαγωγή της ηλεκτρονικής ψήφου φαίνεται πως είναι ένα ακόμα κίνητρο και μία διευκόλυνση σε αυτούς που έχουν ήδη αποφασίσει να ψηφίσουν παρά σε αυτούς που απέχουν καιρό και υπάρχει ο στόχος να επιστρέψουν στην διαδικασία (Vasill et.al ,2016). Επομένως δημιουργείται η ιδέα πως ο στόχος είναι η απλή χρήση του υπολογιστή και η εξασφάλιση της ψήφου δίχως όμως να καταλαβαίνουν οι ψηφοφόροι τον λόγο που ψηφίζουν κάποια παράταξη αλλά και δίχως να γίνεται διερεύνηση των βαθύτερων κοινωνικών αιτιών που προκαλούν την αποχή.

Έτσι μπορεί να τονιστεί ότι η ηλεκτρονική διακυβέρνηση αποτελεί ένα όπλο για τον εκσυγχρονισμό των διαδικασιών δίχως όμως να μπορεί να δώσει την λύση σε όλα τα ζητήματα και να εξαλείψει την αποχή. Για να γίνουν τα απαραίτητα βήματα προς αυτή την κατεύθυνση

χρειάζονται πολιτικές που συμπεριλαμβάνουν όλες τις κοινωνικές ομάδες του πληθυσμού , καταπολεμούν τις ψηφιακές ανισότητες και εξασφαλίζουν την εμπιστοσύνη των πολιτών και την διαφάνεια των διαδικασιών.

8.4 Ψηφιακά εργαλεία, γνωστικό κόστος και σύγχρονες προκλήσεις

Η είσοδος των ΤΠΕ στην εκλογική διαδικασία δεν αφορά μόνο την ψηφιοποίηση και τις βελτιώσεις στην εκλογική διαδικασία, αλλά επεκτείνεται στην προεκλογική φάση έχοντας ως σκοπό να μειώσει το γνωστικό κόστος και να βοηθήσει τους πολίτες ώστε να κατανοήσουν καλύτερα την κατάσταση γύρω από τις εκλογές. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω η απόφαση για την συμμετοχή στις εκλογές επηρεάζεται σε σημαντικό βαθμό από τον χρόνο που χρειάζεται ένας ψηφοφόρος προκειμένου να κατανοήσει τις πολιτικές θέσεις των κομμάτων.

Στο πλαίσιο αυτό η ψηφιακή διακυβέρνηση έρχεται να βελτιώσει το χάσμα μέσω των Διαδικτυακών Εφαρμογών Συμβουλευτικής Ψήφου (Voting Advice Applications). Στην ουσία πρόκειται για ψηφιακά εργαλεία όπου συγκρίνονται οι θέσεις του χρήστη με τα προγράμματα των κομμάτων ώστε να μειωθεί το κόστος της πληροφορίας και να γίνει ευκολότερη η πολιτική επιλογή. Μελέτες που έχουν πραγματοποιηθεί δείχνουν πως η χρήση τέτοιων εργαλείων μπορεί να κινητοποιήσει τους νέους αλλά και την αναποφάσιστη μερίδα του πληθυσμού ώστε να αποκτήσουν ένα επιπλέον κίνητρο συμμετοχής στην εκλογική διαδικασία.

Παράλληλα η σύγχρονη διοίκηση εμπλέκεται και στο κομμάτι της ψηφοφορίας με την εισαγωγή της επιστολικής ψήφου στην Ελλάδα. Παρόλο που για μπορέσουν οι ψηφοφόροι να ασκήσουν το δικαίωμά τους χρειάζεται η φυσική παρουσία τους στις κάλπες εντούτοις η όλη διοικητική διαδικασία όπως η ταυτοποίηση μέσω της πύλης Gov.gr και η ψηφιακή ιχνηλάτηση των φακέλων γίνεται πλέον ηλεκτρονικά. Η συγκεκριμένη κίνηση βοηθάει οικονομικά αλλά και χρονικά ομάδες που πλήττονται από το κόστος της μετακίνησης , να δώσουν το παρών στις εκλογές.

Συνεπώς η νέα ψηφιακή πολιτική χρειάζεται να είναι συμπεριληπτική ως προς το σύνολο των πολιτών προκειμένου να βοηθήσει στην μείωση της αποχής. Το ελληνικό δημόσιο έχει κάνει τα τελευταία χρόνια αρκετά βήματα προόδου σε σχέση με την ηλεκτρονική διοίκηση αλλά και τη

βελτίωση της σχέσης των πολιτών με το κράτος. Ωστόσο μπορεί να τονιστεί πως χρήζει βελτίωσης το κομμάτι της ηλεκτρονικής δημοκρατίας . Οι πολίτες αντιλαμβάνονται πως η τεχνολογία βελτιώνει τις γνώσεις τους γύρω από το κομμάτι των εκλογών και του κράτους ωστόσο είναι απαραίτητο να αισθανθούν ότι μέσω του εκσυγχρονισμού θα αυξηθεί και η επιρροή τους στα κέντρα λήψης αποφάσεων.

8.5 Τα ψηφιακά εργαλεία στο μέλλον

Η ηλεκτρονική διακυβέρνηση και η ενσωμάτωση των ΤΠΕ στην εκλογική διαδικασία δεν αποτελούν μία απλά αναβάθμιση αλλά μπορούν να οδηγήσουν στην αλλαγή της σύγχρονης δημοκρατίας. Όπως ερμηνεύτηκε και παραπάνω εργαλεία όπως οι εναλλακτικές μορφές ψηφοφορίας και η επιστολική ψήφος έχουν τη δυνατότητα να μειώσουν το γνωστικό και οικονομικό κόστος, δίνοντας τη δυνατότητα σε μεγαλύτερη μερίδα πληθυσμού να προσέλθει στην διαδικασία. Ωστόσο τα πράγματα δεν είναι πάντα ιδανικά και όπως είναι απολύτως λογικό παρουσιάζουν αντιφάσεις.

Ο κίνδυνος αποκλεισμού κάποιων κοινωνικών ομάδων εξαιτίας της τεχνολογίας και η απειλή των κυβερνοεπιθέσεων μπορεί να οδηγήσει στην άμβλυνση των κοινωνικών ανισοτήτων. Για αυτό το λόγο και είναι σημαντικό για το ελληνικό κράτος να μην μείνει στην ψηφιακή διαδικασία της εκλογικής διαδικασίας αλλά να προχωρήσει στον εκσυγχρονισμό ακόμα περισσότερων διαδικασιών. Έτσι είναι απαραίτητο να βρεθεί το κατάλληλο κίνητρο προκειμένου να προσέλθουν οι πολίτες στις κάλπες.

Παράλληλα θεωρείται ζωτικής σημασίας το να ανακτηθεί η εμπιστοσύνη των πολιτών προς τους θεσμούς και το κράτος ώστε να θεωρήσουν πως η ψήφος τους έχει την ικανότητα να φέρει αλλαγές και να βελτιώσει την καθημερινότητά τους. Σίγουρα η τεχνολογία μπορεί να προσφέρει και να δημιουργήσει καινοτόμα πράγματα όμως η πολιτική θα ενσωματώσει τα απαραίτητα στοιχεία ώστε να μειωθεί η αποχή.

Πίνακα; 7 Συγγραφείς και μελέτες

Συγγραφείς/Μελέτες	Μεθοδολογία/Θεωρητική Βάση	Δείγμα/ Πλαίσιο αναφοράς	Συμπεράσματα
Downs (1957)	Θεωρία Ορθολογικής Επιλογής	Πολιτικό σύστημα και ψηφοφόροι	Ο πολίτης σταθμίζει κόστος και όφελος. Όταν το γνωστικό, χρονικό ή οικονομικό κόστος υπερβαίνει την αξία της ψήφου, η αποχή αποτελεί ελκυστική επιλογή.
Lau, R. R., & Redlawsk, D. P. (2001)	Θεωρία Ευρετικών Κανόνων (Heuristics) και Πολιτικής Ψυχολογίας.	Εκλογικές αναμετρήσεις και γνωστική επεξεργασία ψηφοφόρων.	Οι πολίτες χρησιμοποιούν heuristics (αναμνήσεις/εμπειρίες) για να μειώσουν το γνωστικό κόστος. Η κατάρρευση της εμπιστοσύνης και της κομματικής ταύτισης μετατρέπει την αποχή σε συνειδητή αποδοκιμασία.
Putnam, R. D. (2000)	Θεωρία Κοινωνικού Κεφαλαίου (Social Capital).	Κοινωνικά δίκτυα, οργανώσεις και συλλογική δράση.	Το κοινωνικό κεφάλαιο (διασυνδεδετικό και συνεκτικό) λειτουργεί ως αλυσίδα και ασπίδα μεταξύ ατόμου και συστήματος. Η διάβρωσή του οδηγεί σε πολιτική απάθεια και απομόνωση.
Lefkofridi, Z., Giger, N., & Kohout, S. (2014)	Μακρο-οικονομική και Πολιτική Ανάλυση.	Η Ελλάδα της οικονομικής κρίσης και των μνημονίων.	Η οικονομική κρίση και τα μνημόνια ενίσχυσαν την απογοήτευση, απομάκρυναν τους ψηφοφόρους από τις κάλπες και δημιούργησαν συνθήκες μόνιμης δυσπιστίας.
Smets, K., & van Ham, C. (2013)	Συστηματική Ανασκόπηση / Μετα-ανάλυση παραγόντων συμμετοχής.	Δημογραφικοί παράγοντες σε μικρό και μέσο επίπεδο	Η ηλικία είναι καθοριστικός παράγοντας. Οι νέες γενιές απέχουν λόγω του υψηλού πρακτικού κόστους μετακίνησης και της πολιτικής απογοήτευσης από την κρίση.
Gallego, A. (2010)	Συγκριτική Κοινωνιολογική και Πολιτική Ανάλυση.	Διαφορετικά μορφωτικά και κοινωνικά στρώματα.	Η μόρφωση έχει διττό ρόλο: Από τη μία μειώνει το γνωστικό κόστος, από την άλλη ενισχύει την αυστηρή κριτική σκέψη, οδηγώντας σε συνειδητή ενεργητική αποχή όταν το σύστημα αποτυγχάνει.
Blais, A., & Achen, C. (2019)	Πολιτική και Συμπεριφορική Ανάλυση.	Κοινωνικός περίγυρος και εκλογικό σώμα.	Η ψήφος αποτελεί μορφή κοινωνικής πίεσης και επιτήρησης. Στην Ελλάδα της κρίσης, η γενικευμένη απογοήτευση απορροφά αυτή την πίεση.

Powell, G. B. (1986)	Συγκριτική Θεσμική Ανάλυση.	Μακρο-επίπεδο / Διαφορετικά Εκλογικά Συστήματα.	Τα εκλογικά συστήματα καθορίζουν τα κίνητρα συμμετοχής. Τα αναλογικά ευνοούν την πολυφωνία, ενώ τα πλειοψηφικά αποκλείουν μικρότερα κόμματα.
Lijphart, A. (2012)	Θεσμική Συγκριτική Πολιτική.	Δημοκρατικοί θεσμοί και εκλογικά πλαίσια.	Η απλή αναλογική ενισχύει την αντίληψη ότι «καμία ψήφος δεν πάει χαμένη». Όσο πιο δεκτικό και προσβάσιμο είναι το θεσμικό πλαίσιο, τόσο μειώνεται η αποχή.
Franklin, M. N. (2004)	Ποσοτική και Δομική Πολιτική Ανάλυση.	Πολιτικός πλουραλισμός και κομματικά συστήματα.	Η παρουσία πολλών και διαφορετικών κομμάτων προσφέρει τον απαραίτητο πλουραλισμό και αποτρέπει την αίσθηση ότι το παιχνίδι είναι κλειστό για λίγους.
Boyd, R. W. (1981)	Θεωρία Εκλογικής Κόπωσης (Voter Fatigue).	Συχνότητα εκλογικών αναμετρήσεων.	Οι συνεχείς και συχνές κάλπες μειώνουν το ενδιαφέρον, μετατρέποντας την κορυφαία δημοκρατική διαδικασία σε μια κουραστική και ψυχοφθόρα υποχρέωση.
Geys, B. (2006)	Βιβλιογραφική Ανασκόπηση / Μετα-ανάλυση θεσμικών παραγόντων.	Θεσμικά εμπόδια και κόστος πρόσβασης.	Επιβεβαιώνει ότι η διευκόλυνση της πρόσβασης (μείωση γραφειοκρατίας, εγγύτητα εκλογικών κέντρων) συνδέεται άμεσα με χαμηλότερα ποσοστά αποχής.
Webber, D. (2020)	Ψυχολογική και Πολιτική Ανάλυση της Συμπεριφοράς.	Ψηφιακή εποχή και κατατλιγισμός πληροφοριών.	Ο υπερβολικός όγκος προεκλογικής πληροφορίας προκαλεί σύγχυση, άγχος και τελικά πολιτική απάθεια, οδηγώντας στην αποχή ως μέσο διαφυγής.
Beaumont, E. (2011)	Ψυχολογική Προσέγγιση της Πολιτικής Συμπεριφοράς.	Εσωτερική και εξωτερική αποτελεσματικότητα.	Η χαμηλή εσωτερική αποτελεσματικότητα κάνει τον πολίτη να νιώθει ανεπαρκής, ενώ η χαμηλή εξωτερική τον πείθει ότι η συμμετοχή είναι σπατάλη χρόνου χωρίς αντίκρισμα.
Freire, A., & Magalhães, P. (2002)	Συγκριτική Πολιτική Συμπεριφορά.	Πολιτικά προγράμματα και στρατηγικές κομμάτων.	Η αποχή συνδέεται άμεσα με την πεποίθηση των πολιτών ότι τα κόμματα δεν παρουσιάζουν ξεκάθαρα, διαφοροποιημένα και αξιόπιστα πολιτικά σχέδια.
Seeman, M. (1959)	Κοινωνιολογική Θεωρία Αποξένωσης.	Ψυχολογική αποξένωση και κοινωνική συμπεριφορά.	Η αποξένωση δομείται σε 3 πυλώνες: αίσθημα αδυναμίας (η ψήφος δεν μετράει), έλλειψη νοήματος

Brady, H. E., Verba, S., & Schlozman, K. L. (1995)	Μοντέλο Πολιτικής Συμμετοχής βάσει Πόρων (Resource Model).	Οικονομική κατάσταση και εισόδημα πολιτών.	Η οικονομική δυσπραγία και η ανεργία αναγκάζουν τον πολίτη να ιεραρχήσει τις βασικές βιοτικές ανάγκες επιβίωσης, υποβαθμίζοντας την προτεραιότητα της ψήφου.
Blais, A., Daoust, J.-F., Dassonneville, R., & Lau, R. R. (2021)	Ποσοτική/Συμπεριφορική Ανάλυση Κόστους.	Φυσική παρουσία και έξοδα μετακίνησης.	Για τα χαμηλά εισοδήματα, η υποχρέωση φυσικής παρουσίας και το δυσβάσταχτο κόστος μετακίνησης στον τόπο καταγωγής καθιστούν την αποχή τη μόνη ορθολογική λύση.
Abramowitz, A. I., & Saunders, K. L. (2008)	Πολιτική Ποσοτική Ανάλυση.	Πολιτική πόλωση και κομματική βάση.	Η έντονη πόλωση και τα ιδεολογικά διλήμματα δραματοποιούν το αποτέλεσμα, ενισχύοντας τη συσπείρωση και την κινητοποίηση των παραδοσιακών κομματικών πυρήνων
Fiorina, M. P. (2006)	Θεωρία Πολιτικής Αντιπροσώπευσης.	Μετριοπαθείς και λιγότερο πολιτικοποιημένοι ψηφοφόροι.	Η ακραία πόλωση που συντηρείται από τα μεγάλα κόμματα δεν εκφράζει την πλειοψηφία. Προκαλεί σύγχυση, κόπωση και ψυχολογική απώθηση στους μετριοπαθείς πολίτες.
Garmann, S. (2017)	Οικονομμετρική και Πολιτική Ανάλυση.	Χρονική εγγύτητα εκλογικών αναμετρήσεων.	Η διεξαγωγή δύο ή περισσότερων εκλογών σε σύντομο χρονικό διάστημα οδηγεί σε κατακόρυφη πτώση της συμμετοχής στη δεύτερη κάλπη λόγω εξάντλησης του σώματος.
Kostelka, F. (2025)	Ψυχολογική και Διαχρονική Πολιτική Έρευνα.	Ψυχολογική μεταβολή εκλογικού σώματος.	Η υψηλή συχνότητα εκλογών αποδυναμώνει το κίνητρο προσέλευσης και καθιστά την απουσία από τις κάλπες κοινωνικά αποδεκτή συμπεριφορά.
Solvak, M., & Vassil, K. (2016)	Εμπειρική Ανάλυση Ψηφιακών Μορφών Ψηφοφορίας.	Ηλεκτρονική διακυβέρνηση και ΤΠΕ (e-voting).	Οι ψηφιακές πλατφόρμες και η εξ αποστάσεως εγγραφή/ψηφοφορία μειώνουν το γεωγραφικό και οικονομικό κόστος, διευκολύνοντας ειδικά τις ευάλωτες ομάδες.
Twizeyimana, J. D., & Andersson, A. (2019)	Διοικητική και Τεχνολογική Ανάλυση.	Δημόσιες υπηρεσίες και γραφειοκρατικές διαδικασίες.	Η ψηφιοποίηση των κρατικών υπηρεσιών (π.χ. gov.gr) απλοποιεί τις εκλογικές

Quintelier, E., & Vissers, S. (2008)	Πολιτική Επικοινωνία και Διαδίκτυο.	Ψηφιακά αποθετήρια και πληροφόρηση πολιτών.	Τα έγκυρα, δομημένα και εξατομικευμένα ψηφιακά εργαλεία ενημέρωσης επιτρέπουν τη λήψη χρήσιμων πληροφοριών με τη μικρότερη δυνατή πνευματική κατανάλωση.
Norris, P. (2001)	Θεωρία του Ψηφιακού Χάσματος (Digital Divide).	Κοινωνικές ομάδες με άνιση πρόσβαση στην τεχνολογία.	Η τεχνολογία ενέχει τον κίνδυνο να ευνοήσει όσους είναι ήδη προνομιούχοι και να αποκλείσει περαιτέρω τις ευάλωτες ομάδες (ηλικιωμένους, αγροτικές περιοχές), δημιουργώντας την «ψηφιακή αποχή».
Vassil, K. et al. (2016)	Συγκριτική Πολιτική Ανάλυση Ηλεκτρονικής Ψήφου.	Διεθνή παραδείγματα εφαρμογής e-voting.	Η ηλεκτρονική ψήφος τείνει να διευκολύνει όσους έχουν ήδη

9.Σχολιασμός και συμπεράσματα

Η ολοκληρωμένη διερεύνηση του φαινομένου της αποχής από την εκλογική διαδικασία στην Ελλάδα κατά την εικοσαετία 2004-2024, μέσα από τη συστηματική ανασκόπηση της ελληνικής και διεθνούς βιβλιογραφίας, οδηγεί σε κρίσιμα συμπεράσματα που αναδεικνύουν μια θεμελιώδη μεταβολή στην εκλογική συμπεριφορά του σώματος. Το κεντρικό εύρημα και η βασική θέση της παρούσας μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας είναι ότι η εκλογική αποχή στην Ελλάδα έχει παύσει προ πολλού να αποτελεί ένα παροδικό, συγκυριακό φάσμα πολιτικής αδιαφορίας ή μια απλή «παθητική» στάση των πολιτών. Αντίθετα, έχει μετεξελιχθεί σε ένα σταθερό, δομικό χαρακτηριστικό του εγχώριου πολιτικού συστήματος και σε μια συνειδητή πράξη «ενεργητικής» αποδοκιμασίας και απονομιμοποίησης των θεσμών. Η φθίνουσα πορεία της συμμετοχής, με αφετηρία τα υψηλά ποσοστά του 2004 (76,50%) και κατάληξη στα ιστορικά χαμηλά των εθνικών εκλογών του Ιουνίου 2023 (47,17% συμμετοχή) και των Ευρωεκλογών του 2024 (58,61% αποχή), δεν υπήρξε γραμμική, αλλά διαμορφώθηκε από βαθιές τομές, με κυριότερη αυτή της οικονομικής κρίσης και της διαχείρισης του Δημοψηφίσματος του 2015, γεγονότα που παγίωσαν τη διαμαρτυρία μέσω της απουσίας από την κάλπη.

Η ερμηνεία αυτού του δομικού μετασχηματισμού επιτυγχάνεται μέσα από την οργανική σύνθεση των τριών επιπέδων ανάλυσης που υιοθετήθηκαν στη μεθοδολογία της εργασίας. Στο μικρο επίπεδο, διαπιστώνεται η πλήρης αποδόμηση της εξωτερικής πολιτικής αποτελεσματικότητας των πολιτών. Η παγιωμένη αντίληψη ότι το πολιτικό σύστημα αδυνατεί να ανταποκριθεί στις κοινωνικές ανάγκες και ότι οι κρίσιμες αποφάσεις λαμβάνονται από εξωτερικούς, υπερεθνικούς, τεχνοκρατικούς φορείς, εκμηδένισε την προσδοκώμενη αξία της ψήφου. Παράλληλα, η αποξένωση από τις παραδοσιακές κομματικές ταυτίσεις, σε συνδυασμό με το υψηλό γνωστικό κόστος για την επεξεργασία του καταγισμού των πληροφοριών, οδήγησε σε ψυχολογική αποστασιοποίηση και απάθεια. Στο μέσο επίπεδο, το κοινωνικοοικονομικό προφίλ της αποχής φέρνει στην επιφάνεια έντονες ανισότητες, καθώς η οικονομική δυσπραγία, η ανεργία και η διάβρωση του κοινωνικού κεφαλαίου αναγκάζουν τα ασθενέστερα στρώματα να ιεραρχούν τις άμεσες βιοτικές τους ανάγκες έναντι της πολιτικής συμμετοχής.

Το φαινόμενο λαμβάνει έντονα ηλικιακά χαρακτηριστικά, με τις νεότερες γενιές να ηγούνται της αποχής, όχι λόγω εγγενούς αδιαφορίας, αλλά ως αντίδραση στις συνέπειες της κρίσης και στο υψηλό οικονομικό κόστος που απαιτεί η φυσική μετακίνηση. Το μορφωτικό επίπεδο λειτουργεί με διττό τρόπο, καθώς από τη μία πλευρά μειώνει το γνωστικό κόστος, από την άλλη όμως οπλίζει τους πολίτες με μια αυστηρή κριτική σκέψη που συχνά μεταφράζεται σε συνειδητή αποχή λόγω απόρριψης των διαθέσιμων επιλογών. Στο μακρο επίπεδο, οι θεσμικοί κανόνες και το πολιτικό κλίμα λειτουργούν περισσότερο ως ανασταλτικοί παράγοντες παρά ως κίνητρα. Η εμμονή του ελληνικού εκλογικού συστήματος στην υποχρεωτικότητα της φυσικής παρουσίας στον τόπο βασικής εγγραφής, σε ένα περιβάλλον οικονομικής στενότητας, αποτελεί σοβαρό θεσμικό εμπόδιο. Το πρόβλημα επιτείνεται από την εκλογική κόπωση (voter fatigue) που προκαλεί η υψηλή συχνότητα των αναμετρήσεων, με χαρακτηριστικό παράδειγμα τις διπλές κάλπες του 2023, ενώ η στρατηγική της ακραίας πολιτικής πόλωσης που επιστρατεύουν τα κόμματα φαίνεται πλέον να απωθεί τους μετριοπαθείς ψηφοφόρους αντί να τους συσπειρώνει.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, ο ρόλος της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης και των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΤΠΕ) αποτιμάται ως ιδιαίτερα σημαντικός, αλλά με σαφώς καθορισμένα αντικειμενικά όρια. Η ψηφιοποίηση των δημόσιων υπηρεσιών (όπως η πύλη gov.gr) και η εισαγωγή διοικητικών διευκολύνσεων, με κυριότερη την επιστολική ψήφο, αποδεικνύεται ότι μειώνουν δραστικά το οικονομικό, χρονικό και γραφειοκρατικό κόστος συμμετοχής,

καθιστώντας την εκλογική διαδικασία πιο προσβάσιμη. Ταυτόχρονα, σύγχρονα ψηφιακά εργαλεία, όπως οι Διαδικτυακές Εφαρμογές Συμβουλευτικής Ψήφου (VAAs), έχουν τη δυνατότητα να περιορίσουν το γνωστικό κόστος, προσφέροντας έγκυρη και δομημένη πληροφόρηση, γεγονός που μπορεί να κινητοποιήσει αναποφάσιστους ή νεότερους ψηφοφόρους. Ωστόσο, η ηλεκτρονική διακυβέρνηση δεν αποτελεί πανάκεια. Η εφαρμογή της εμπεριέχει τον κίνδυνο εμφάνισης ή διεύρυνσης του ψηφιακού χάσματος, αποκλείοντας ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, ηλικιωμένους ή κατοίκους απομακρυσμένων περιοχών που στερούνται ψηφιακού εγγραμματος ή υποδομών, μετατρέποντας την παραδοσιακή αποχή σε ψηφιακή.

Επιπλέον, οι προκλήσεις της κυβερνοασφάλειας και η ανάγκη διασφάλισης του αδιάβλητου των διαδικασιών είναι ικανές, σε περίπτωση αποτυχίας, να κλονίσουν ακόμη περισσότερο την εμπιστοσύνη των πολιτών. Το κυριότερο όριο των ψηφιακών εργαλείων έγκειται στο ότι, όπως δείχνει η διεθνής εμπειρία, τείνουν να διευκολύνουν τη συμμετοχή όσων είναι ήδη πολιτικά ενεργοί και αποφασισμένοι να ψηφίσουν, αδυνατώντας από μόνα τους να θεραπεύσουν τα βαθύτερα ψυχολογικά και κοινωνικά αίτια που αποξενώνουν τους συστηματικά απέχοντες.

Συμπερασματικά, η ουσιαστική αντιμετώπιση της δομικής αποχής και η αναζωογόνηση της εκλογικής συμμετοχής στην Ελλάδα απαιτεί έναν συνδυασμό τολμηρών θεσμικών μεταρρυθμίσεων και, κυρίως, την αποκατάσταση της σχέσης εμπιστοσύνης του πολίτη με το κράτος. Προτείνεται η καθολική επέκταση της επιστολικής ψήφου και στις εθνικές βουλευτικές εκλογές, η θεσμοθέτηση της αυτόματης μεταφοράς των εκλογικών δικαιωμάτων στον τόπο μόνιμης κατοικίας και εργασίας, καθώς και η ανάπτυξη στοχευμένων ψηφιακών δομών ενημέρωσης για τον περιορισμό του ψηφιακού αποκλεισμού. Καθώς η παρούσα εργασία στηρίχθηκε σε βιβλιογραφική και δευτερογενή ποσοτική ανάλυση, κρίνεται σκόπιμο η μελλοντική ακαδημαϊκή έρευνα να εστιάσει σε πρωτογενείς ποιοτικές και ποσοτικές μελέτες, προκειμένου να χαρτογραφηθούν με ακρίβεια τα εσωτερικά ψυχολογικά κίνητρα της νέας γενιάς και να αξιολογηθεί βιωματικά η επίδραση του ψηφιακού μετασχηματισμού στην επαναφορά των πολιτών στα κοινά.

Αναφορές

- Abramowitz, A. I., & Saunders, K. L. (2008). Is Polarization Fundamentally Altering the American Electorate?. *The Journal of Politics*, 70(2), 542–555. <https://doi.org/10.1017/S002238160808049X>
- Beaumont, E. (2011). Political Efficacy. Στο *The Wiley-Blackwell Encyclopedia of Globalization*. <https://doi.org/10.1002/9780470670590.wbeog476>
- Blais, A., & Achen, C. H. (2019). Civic duty and voter turnout. *Political Behavior*, 41(2), 473–497. <https://doi.org/10.1007/s11109-018-9459-3>
- Blais, A., Daoust, J.-F., Dassonneville, R., & Lau, R. R. (2021). What is the cost of voting?. *Electoral Studies*, 69, Article 102269. <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2020.102269>
- Boyd, R. W. (1981). Election calendars and turnout. *American Politics Quarterly*, 9(3), 351–370. <https://doi.org/10.1177/1532673X8100900305>
- Brady, H. E., Verba, S., & Schlozman, K. L. (1995). Beyond SES: A Resource Model of Political Participation. *American Political Science Review*, 89(2), 271–294. <https://doi.org/10.2307/2082425>
- Downs, A. (1957a). An Economic Theory of Political Action in a Democracy. *Journal of Political Economy*, 65(2), 135–150. <https://doi.org/10.1086/257897>
- Downs, A. (1957b). *An Economic Theory of Democracy*. Harper & Row.
- Fiorina, M. P., Abrams, S. A., & Pope, J. C. (2006). *Culture War? The Myth of a Polarized America*. Pearson Longman.
- Franklin, M. N. (2004). *Voter Turnout and the Dynamics of Electoral Competition in Established Democracies since 1945*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511616884>

- Freire, A., & Magalhães, P. C. (2002). Voting at the margins: Left–right ideological distance, government-opposition gap, and voter turnout. *Democratization*, 9(4), 1–20. <https://doi.org/10.1080/13510340208403752>
- Gallego, A. (2010). Understanding unequal turnout: Education and voting in comparative perspective. *Electoral Studies*, 29(2), 239–248. <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2009.11.002>
- Garmann, S. (2017). Election frequency, choice fatigue, and voter turnout. *European Journal of Political Economy*, 47, 19–35. <https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2016.12.002>
- Geys, B. (2006). Explaining voter turnout: A review of aggregate-level research. *Electoral Studies*, 25(4), 637–663. <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2005.09.002>
- Kostelka, F. (2025). Understanding Voter Fatigue: Election Frequency and Electoral Abstention Approval. *British Journal of Political Science*. <https://doi.org/10.1017/S000712342500004X>
- Lau, R. R., & Redlawsk, D. P. (2001). Advantages and Disadvantages of Cognitive Heuristics in Political Decision Making. *American Journal of Political Science*, 45(4), 951–971. <https://doi.org/10.2307/2669334>
- Lefkofridi, Z., Giger, N., & Kohout, S. (2014). Political representation and voter turnout: Greece in perspective. *South European Society and Politic* 19(2), 245–264. <https://doi.org/10.1080/13608746.2014.920509>
- Lijphart, A. (2012). *Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries* (2nd ed.). Yale University Press. <https://doi.org/10.12987/9780300189124>
- Nikolakopoulos, I. (2005). The Greek Electoral System and the 2004 Elections. *West European Politics*, 28(2), 366–373. <https://doi.org/10.1080/01402380500059128>
- Norris, P. (2001). *Digital divide: Civic engagement, information poverty, and the Internet worldwide*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511481079>

- Pattie, C., & Johnston, R. (1998). Voters as candidates: Voter turnout and the election of the 1997 UK general election. *Electoral Studies*, 17(4), 411–425. [https://doi.org/10.1016/S0261-3794\(98\)00039-4](https://doi.org/10.1016/S0261-3794(98)00039-4)
- Powell, G. B. (1986). American Voter Turnout in Comparative Perspective. *American Political Science Review*, 80(1), 17–43. <https://doi.org/10.2307/1955585>
- Pudnam, R. D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. Simon & Schuster. <https://doi.org/10.1145/358916.361990>
- Quintelier, E., & Vissers, S. (2008). The effect of internet use on political participation: An analysis of youngsters in Belgium. *New Media & Society*, 10(3), 411–427. <https://doi.org/10.1177/1461444807088717>
- Rori, L. (2016). The 2015 historic elections in Greece: Explaining the shift in the political landscape. *European Journal of Political Research*, 55(4), 861–877. <https://doi.org/10.1111/1475-6765.12158>
- Seeman, M. (1959). On the Meaning of Alienation. *American Sociological Review*, 24(6), 783–791. <https://doi.org/10.2307/2088565>
- Smets, K., & van Ham, C. (2013). The embarrassment of riches? A meta-analysis of individual-level research on voter turnout. *Political Behavior*, 35(2), 344–39. <https://doi.org/10.1007/s11109-012-9214-7>
- Solvak, M., & Vassil, K. (2016). *E-voting in Estonia: Technological Diffusion and Voting Behaviour*. University of Tartu Press. https://doi.org/10.26530/OAPEN_611147
- Twizeyimana, J. D., & Andersson, A. (2019). The public value of E-Government: A literature review. *Government Information Quarterly*, 36(2), 167–178. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2019.01.001>

Vassil,K., Solvak, M., Minkel, V., & Ehin, K. (2016). The diffusion of internet voting. Usage patterns of internet voting in Estonia between 2005 and 2015. *Government Information Quarterly*, 33(3), 453–459. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2016.01.018>

Wattenberg,
M. P. (2012). *Is Voting for Young People?*(3rded.).Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9781315663593>

Webber, D., et al. (2020). The psychological consequences of political disillusionment. *Journal of Personality and Social Psychology*. <https://doi.org/10.1037/pspp0000287>